

ÇUKUROVA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

E-ISSN: 2458-7559

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.1070>

KÖSE, Ensar (2017). İçel Sancağında Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606). *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 22-51.

CİLT 3, SAYI 1, YAZ 2017 s. 22-51

İÇEL SANCAĞINDA KARGAŞA: SUHTE FESADI (1576-1606)

Ensar KÖSE¹

Özet

“Suhte” ya da “softa” denilen medrese talebelerinin önyak olduğu karışıklıklar, Osmanlı sosyal tarihinin dikkat çekici hadiselerindendir. 16. yüzyılın ikinci yarısında başlayan ve 17. yüzyıl başlarına kadar süren olaylar, devrin kaynaklarında genellikle “suhte fesadı” olarak adlandırılmıştır. Olayların başladığı ve Anadolu’nun birçok yerinde mahallî isyana dönüştüğü tarihlerde, İçel sancağında durumun nispeten sakin olduğu görülmektedir. Ancak özellikle Tarsus ve Antalya taraflarından kovulan suhte gruplarının İçel’e kaçması, zamanla burada ciddi suhte nüfusunun birikmesine sebep olmuştur. Sancağın, zaten sayıları bir hayli fazla olan yerleşik bekâr nüfusu da buna dâhil olunca, 17. yüzyıl başlarında medrese talebelerinin hareketi kitlesel bir isyan halini almıştır. 1603 senesi itibariyle İçel’in önemli kaleleri suhte tâifesinin eline geçmiştir. İşte bu çalışmada, suhte isyanının İçel sancağındaki gelişim seyri ele alınmıştır. Araştırmanın kaynaklarının neredeyse tamamı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde yer alan defter ve belge serilerinden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, İçel sancağı, suhte, Talebe İsyanı.

THE CHAOS IN THE İÇEL SANJAK: SUHTE FESADI (1576-1606)

Abstract

The chaos that started by madrasa students, who called “suhte” or “softa”, is the interesting events of Ottoman social history. The events that began in the second half of the 16th century lasted until the beginning of the 17th century, and these events were often called “suhte fesadı” in the historical sources. When the events started and turned into local revolts in the many parts of Anatolia, the situation in İçel sanjak seemed relatively quiet. However, crowded student (suhte) groups, which were expelled from Tarsus and Antalya, escape to İçel caused a serious population build up in the sanjak. İçel’s established single (bekâr) population, which is already quite numerous, also joined them. Thus, the movement of the madrasa students was transformed into a great rebellion at the beginning of the 17th century. In 1603 year, the important castles of İçel had been captured by the rebels. The development of the suhte rebellion in İçel sanjak has been examined in this work. Almost all of the sources of the research consist of historical documents in the Prime Ministry Ottoman Archives.

Keywords: Ottoman State, İçel sanjak, suhte, Student Rebellion.

¹ Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, ensarkose@gmail.com

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 29.05.2017

Accepted/Kabul: 28.06.2017

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde medrese talebelerine, ilim aşkıyla “yanmış, tutuşmuş” anlamında *suhte* ya da *softa* denilmiştir. Küçük yaşlarda medreseye giren talebeler, eğitimlerini uzun yıllar boyunca yatılı olarak sürdürürlerdi. Bunların, 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren önyak olduğu karışıklıklar, Osmanlı sosyal tarihinin dikkat çekici olaylarından. Dönemin resmî kayıtlarında genellikle *suhte tâifesi/eşirrâsı/eşkiyâsı* gibi terimlerle yaftalanan bu zümrenin, adlarının karıştığı hadiseler ise *suhte fesâdı* denilmiştir. Anadolu'nun birçok bölgesinde görülün olayların arkasında yatan sebepler, karışıklıkların nasıl ve ne zaman başladığı gibi hususlar, konu üzerinde yapılan araştırmalarda tartışılmıştır. Öncü mahiyetindeki meşhur çalışmasında Mustafa Akdağ, daha ziyade *şer'îye sicillerini* kaynak alarak, talebelerin medrese kapılarında yığılması ve ahlâkî yozlaşması üzerinde durmuş, Kanunî devrinin sonlarında ortaya çıkan şehzadeler krizinin, isyancılara fırsat doğurduğuna işaret etmiştir.² Sosyal ve ekonomik şartlarla irtibatlı olarak, medrese talebelerinin içine düştüğü bunalımın, kuşkusuz birçok nedeni vardır. Taşrada bozulan ekonomik düzen ve nüfus artışının, talebeler arasında huzursuzluğa sebep olduğu; işsiz gençlerin, bir yandan yatılı ve bedava yaşamın olduğu medrese kapılarında yığılırken, diğer yandan iş bulamayan mezunların kaçınılmaz şekilde suça itildiği; Celâlî isyanlarıyla güvenliğin bozulduğu yerlerde, *suhte* grupları bir araya gelerek bölükler halinde çeteleşip, halk üzerinde baskı kurmak suretiyle köyleri ve kasabaları yağmaladıkları; bütün bu hadiseler, Kanunî'nin oğulları Selim ve Bâyezid arasındaki taht mücadelesi ile, Avusturya ve İran savaşlarıyla güvenlikten yoksun kalan Anadolu vilayetlerinin de müsait bir zemin hazırladığı bilinen gerçeklerdendir.³

Bu araştırmada esas itibarıyla, işaret edilen genel çerçeve içerisinde, İçel sancağındaki *suhte* olaylarının hikâyesi verilip, ayırt edici yönlerinin neler olabileceğine bakılacaktır. Kuşkusuz cevabı aranacak asıl sorulardan birisi, hadiselerin zamanlamasına dair olacaktır. Zira kitlesel ölçüde medreseli isyanlarının sönmeye yüz tuttuğu bir dönemde, takriben yarım asırlık bir gecikmeyle 17. yüzyıl başlarında İçel'de, *suhte*yle irtibatlı büyük boyutlu hadiselerin yeniden patlak vermiş olmasının ardında yatan, bölgeye mahsus hangi nedenlerin olabileceği, üzerinde düşünmeye değer bir husustur. Araştırmanın kaynaklarının neredeyse tamamına yakını, arşiv kayıtları ve belgelerinden oluşmaktadır. Bunlar arasında özellikle *Mühimme* ve *Kâmil Kepeci* tasnifinde yer alan *hüküm* suretlerini muhtevî defterlerin ehemmiyetine vurgu yapmak gerekmektedir. Dönemin hadiselerini kaleme alan Osmanlı tarihçilerinin ise, genel güvenlik sorunu bağlamındaki olayları anlatırken *suhte* sınıfına da temas etmekle birlikte, özellikle İçel'deki 1603 olayları ve sonrasındaki gelişmeler hakkında tamamen sessiz kaldıkları görülmektedir. Selânikî,⁴ Topçular Kâtibi⁵ ve Kâtib Çelebi'de⁶ görülen mahdut bilgiler, arşiv kaynaklarını destekleme sadedinde araştırmaya dâhil edilmiş, döneme ait yazdıklarını olduğu gibi Kâtib Çelebi'den iktibas eden Vak'anüvis Naîmâ'ya ise yer verilme ihtiyacı duyulmamıştır. Modern kaynaklar arasında ise, konuya doğrudan temas eden neredeyse yegâne eser, Mustafa Akdağ'ın yukarıda da bahsedilen çalışmasıdır. Griswold'un, mâruf Celâlî liderleri merkezli olarak bu isyanları ele alan eserinde (Griswold 2002), her ne kadar İçel'deki isyanlar hakkında bazı bilgiler verilse de, münhasıran bu araştırmanın asıl konusu olan *suhte* olaylarına dair, çalışmaya katkı yapacak bilgiye rastlanmaz.

² Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, "Celâlî İsyancıları"*, İstanbul 2009, s. 145 vd.

³ Tafsilat için şuralara bakılabilir: Mustafa Alkan, "Softa", *DİA*, C. 37, (Ankara 2009), s. 342-343; Yunus Koç, "XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 18 (Bahar 2013), s. 147-159. Bu çalışmada, 3 nolu *Mühimme Defteri'*ndeki kayıtlar esas alınmak suretiyle, 1559-1560 yıllarında *suhte* olaylarının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

⁴ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî, (1003-1008/1595-1600)*, Cilt: 2, Hazırlayan: Mehmet İpşirli, İstanbul 1989, s. 751, 757-758.

⁵ *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, Cilt: 1, Yayına Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Ankara 2003.

⁶ Kâtib Çelebi, *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, Cilt: 1, Hazırlayan: Zeynep Aycibin, İstanbul 2016.

16. asrın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlayan *suhte fesâdı*, yüzyılın sonlarına kadar yükselen bir gelişim seyri izledi. Bu dönem boyunca Osmanlı Devleti'nin ana meselesi, doğuda Safevîler ve batıda Avusturya'ya karşı sürdürülen uzun savaşlar idi. Anadolu'nun sosyal ve ekonomik durumunu ciddi şekilde tahrip eden bu savaşlar, zamanla daha önce görülmedik yeni sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuştu. Genel manada *Celâlî* diye adlandırılan isyancı kişi ve grupların düzeni bozucu faaliyetleri bu sıkıntıların başta gelenlerinden idi.⁷ Problem kaynağı olan diğer bir zümre ise, *sarıca-sekban* denilen silahlı kesimdi. *Timar sistemine dâhil sipâhî* sınıfının zamanla yetersiz kalması, devlet adamlarını yeni arayışlara mecbur bırakmıştı. İşte eyaletlerdeki halktan toplanan ve "yerli kulu" (*sekban*) denilen askerî sınıf böylece oluşmuştu. Sayıları 50-100 arasında değişen *bayraklar* altında toplanırlar ve sadece sefer zamanlarında *ulûfe* alırlardı. Bunlar 16. yüzyılda batıda Avusturya seferlerine yaya ve silahlı olarak katılmışlar, sefer sona erince aylıksız kaldıklarından eşkıyalığa başlamışlardı. 17. yüzyılda bunlardan önemli bir kısmı Celâlî gruplarına eklenirken, bazıları mahallî güç odaklarının silahlı adamları olmuşlardı. Taşrada beylerbeyi ve sancakbeylerinin maiyetine de giren bu kişilere *sarıca-sekban* denilmiştir. Bunlar mahallî güvenliği sağlamada istihdam edilmekle birlikte, genellikle zararlı olmuşlardır.⁸ İçel ve çevresindeki hemen bütün isyan hareketlerinde, bu zümrenin de aktif rol aldığı görülmektedir.

İçel sancağında *suhte* isyanlarının/isyancıları, tarihsel süreç olarak genel manzaradan daha farklı bir gelişim seyri izlemiştir. Şöyle ki, *suhte* gruplarının Anadolu'nun birçok bölgesinde kurulu düzeni ifsat edecek boyutlarda karışıklığa sebep oldukları tarihlerde, İçel'de bunların adından henüz nadiren söz edilmektedir. Bu tarihlerde bölgede asıl sorun, Tarsus tarafından gelip sancağın kuzey sınırına Lârende taraflarına kadar yayılan Arap aşiretlerinin kanunsuz faaliyetleridir. Öte yandan *suhte* sınıfının İçel'deki varlığına dair görülebilen ilk kayıt 1576 tarihli olsa da, bunların kitlesel harekete geçecek seviyeye ulaşmaları için 17. yüzyılın başlarına kadar beklemek gerekmiştir. İçel sancağının dağlık ve âsilerin saklanması için müsait olması, diğer yerlerden kaçan talebelerin bu bölgede kümelenmelerini teşvik etmiştir.⁹ İçel ve Alaiye sancaklarında gruplar halinde gezerek 1578'den itibaren adlarından daha sık söz ettirmeye başlayan *suhte* sınıfı,¹⁰ hükümetin aldığı sert önlemlere ve sıkı mücadeleye rağmen etkinliklerini yüzyılın sonuna kadar sürdürdüler. Bu süre boyunca *suhte fesâdı* ve Celâlî isyanlarının yıkıcı etkileri, Anadolu'nun diğer vilâyetlerine nazaran İçel sancağında nispeten daha az hissedildi. Ancak 17. yüzyılın başlarına gelindiğinde durum değişmişti. Anadolu'nun birçok bölgesinde düzeni bozucu gruplar arasında artık mâruf Celâlî reisleri öne çıkarken, İçel ve Tarsus sancaklarında *suhte tâifesi* henüz sahneyi terk etmemişti. İçel kalelerinin, isyancı *suhte* gruplarının eline geçtiği 1600'ün başlarındaki olaylarda, âsilere öncülük edenlerin muhtemelen büyük kısmının, sancak haricinden ve özellikle de Adana ve Tarsus taraflarından kaçıp gelenlerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ama öbür yandan, aslında İçel'de daha önceki tarihlerde de, *suhte* ile bağlantılı hadiselerin görülmesine zemin hazırlayan uygun demografik ve sosyal ortamın bulunduğu şüphe yoktur. Sancaktaki genel nüfus artışı ve özellikle bekâr sayısındaki patlamayı, bu bağlamda ele almak gerekir.

Sancağın 1584 tarihli mufassal *tahrir defterindeki* kayıtları, daha önceki 1555 tahririyle kıyaslayan Şenol Çelik, bekâr nüfustaki artış hakkında dikkat çekici tespitler yapmıştır. Buna göre Ermenek şehir merkezinde 1555'ten 1584'e kadar nüfus ortalama % 76 artış kaydetmiştir. *Mücerred* (bekâr) nüfustaki artış ise 1555'te 163 kişi iken 1584'te 629'a çıkmıştır ki artış oranı % 167'dir. Mut kent merkezinde de, bekâr sayısı yine yüzyılın sonlarına doğru tedricen artarak

⁷ Genel bir değerlendirme için şuraya bakılabilir: Mücteba İlgürel, "Celâlî İsyancıları", *DİA*, C. 7, (Ankara 1993), s. 252.

⁸ Abdülkadir Özcan, "Sekban", *DİA*, C. 36, (Ankara 2009), s. 326-328.

⁹ *Suhte fesâdının* nedenleri üzerinde uzun uzadıya duran Mustafa Akdağ, diğer yerlerden kaçan kalabalık grupların İçel ve çevresindeki sarp bölgeye toplanmalarına dikkati çeker (*Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s. 153-154).

¹⁰ Alaiye taraflarında da *levant* ve *suhtenin* türediği ve bunların cezalandırılması için Alaiye Beyi'ne emir yazıldığı görülür (BOA, MD, nr. 35, s. 376, hkm. 955).

1584 itibariyle 92'ye çıkmıştır. Şenol Çelik, bekâr sayısındaki bu artışın, sancağın genelinde görüldüğüne dikkati çekmektedir. Yazar, Selendi kazasının nüfusunu verirken, bekâr nüfusunda 1555'ten 1584'e kadarki % 1230'luk artışı "patlama" olarak ifade etmektedir. Benzer artış Silifke'de de görülmektedir. 16. asrın son yirmi yılında, İçel'in toplam nüfusunda ortalama % 68'lik artış kaydedilmiştir. Bekâr nüfus artışı sancağın kır kesiminde de dikkat çekici boyutlardadır. Örneğin Ermenek köylerinde 1555'te 752 bekâr (*mücerred* ve *caba*) varken, bu sayı 1584'te % 382'lik artışla 3.629'a çıkmıştır. Aynı zamanda sancakta nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu Ermenek kazasında bekârların toplam nüfusa oranı, % 17 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır. Anamur, Gülnar ve Selendi kazalarının toplam nüfusu içinde, yüzyılın son yirmi senesinde bekâr nüfustaki artış, sancağın diğer kazalarına benzer şekilde yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Çelik, bu artışın rakamsal karşılığının ise, 1555'te 2.842 olan bekâr nüfusun 1584'te 10.586'ya çıktığını söylemektedir. Karataş kazasındaki bekâr nüfus artışı daha da çarpıcıdır. Zira sancağın diğer kazalarında görülmedik şekilde, bir önceki sayıma göre 1555'te % 266'lık bir artış kaydedilmiştir. Bu tarihte 1.389 olan bekâr nüfus, 1584'te 4.487'ye çıkmıştır ki bu da % 223'lük bir artış demektir. Mut kazasının kır kesiminde de benzer artış görülür. 1555'te toplam 1.615 olan bekâr nüfus, % 282'lik artışla 1584'te 6.184'e çıkmıştır. Bekâr nüfustaki artış oranı Silifke kazası kır kesiminde daha da yüksektir. 1555'te toplam 860 bekâr nüfus kaydedilmişken, 1584'te bu sayı % 382'lik artışla 4.147'ye ulaşmıştır. Bir bütün olarak bakıldığında İçel sancağındaki kır yerleşimlerinde bekâr nüfusta, 16. yüzyılın sonlarında ciddi miktarda artışın kaydedildiği görülür. 1555'te toplam tahmini bekâr nüfus 7.458 iken, bu rakam 1584'te % 289 artışla 29.033 gibi yüksek bir rakamı bulmuştur. Sayısal olarak bekâr nüfus en fazla Gülnar (5.614 kişi), Karataş (4.487 kişi), Mut (4.339 kişi), Silifke (3.925 kişi) ve Ermenek (3.629 kişi) kaza sınırlarında yığılmıştır. İçel sancağındaki şehir ve kır kesimi birlikte ele alındığında, toplam bekâr nüfus 1555'te sadece 8.486 iken, 1584'te 32.214'e kadar yükselmiştir ki bu, % 279 arttığını göstermektedir. Buna karşılık, aynı dönemde evli nüfusun (*hâne*) artış hızı sadece % 8'de kalmıştır.¹¹

İçel sancağında 1584 tahririnde bekâr nüfustaki bu dikkat çekici artışın muhtemel sebepleri üzerinde durmak gerekir. Bu konuda Şenol Çelik, birkaç konuya dikkati çekmektedir. Vurguladığı ilk husus, tahrir defterlerinde kayıtlı *caba* ve *mücerred* nüfusa dairdir. Bu iki grup arasındaki temel ayırım şöyledir: Babasının yanında kalıp "kisb ü kâra kâdir" (kendi geçimini sağlayan) kişiler *caba*, olmayanlar ise *mücerred* kaydedilmiştir. 1555 tahririnde, sancaktaki bekâr nüfus içinde *mücerred* daha fazlayken, 1584'te bekâr nüfusun neredeyse tamamı *cabadır*. Şu halde bunlar, aslında evlilik yaşına geldikleri halde evlenmeyip, hâlâ baba evinde yaşamaya devam eden yetişkin bekârlardır. Bunların niçin evlenememiş oldukları hususunda ise Şenol Çelik, bir sebebe işaret etmektedir. Bölgede bu yıllardaki genel *suhte* isyanının yanı sıra, Melleş, Umur ve Şamiler gibi Arap aşiretlerinin sebep oldukları karışıklığın şiddetli ve sürekli olmasının, evlilikleri olumsuz etkilemiş olabileceğini söylemektedir. Ama yine de bu artışı, tek bir sebebe bağlamanın doğru olmayacağını da ilave etmektedir.¹² İçel kaza ve köylerinde sözü edile bekâr nüfusun, bölgede *suhte* isyanına önemli ölçüde altyapı oluşturduğu söylenebilir ki, bu meseleye ileriki sayfalarda işaret edilecektir.

Suhte fesâdının İçel sancağındaki tarihsel gelişim süreci, bu araştırmada, iki alt başlık altında ele alınacaktır. Öncelikle kaynaklara *suhte* faaliyetlerinin ilk defa yansıdığı 1576'dan başlayarak, 16. yüzyılın sonlarına kadarki süreç gözden geçirilecektir. Bu dönem boyunca, bölgedeki *suhte* gruplarının karıştığı olayların, daha ziyade mahalli eşkıyalık boyutunda kaldığı görülür. Fakat 1600'den itibaren durum değişmiştir. İçel'de sayıları binlerle ifade edilen *suhte tâifesinin*, asıl

¹¹ Yukarıda özet olarak verilen nüfus rakamlarına ait tafsilat, söz konusu çalışmada şu sayfalarda görülebilir: Şenol Çelik, *Osmanlı Taşra Teşkilatından İçel Sancağı (1500-1584)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1994, s. 83, 86-87, 91, 96-97, 105-110, 125-126, 135, 148, 159, 165-166, 180.

¹² Şenol Çelik, *İçel Sancağı*, s. 169.

büyük hacimli isyanı bu sürede yaşanmıştır. 1606'da suhte gruplarının kısmen tasfiyesine kadarki bu dönem ise, araştırmanın ikinci kısmının konusunu teşkil edecektir.

İlk Safha: Mahallî Eşkîyalık

Mevcut arşiv kaynaklarına göre, İçel'de *suhte* faaliyetlerine ilk defa 1576 tarihine ait bir kayıta rastlanmaktadır. Kıbrıs Beylerbeyi'ne yazılan bu *hükümde*, İçel köylerinde 6.760 akçe timarı olan İskender adlı sipâhînin, sancakta "*suhte nâmına olan eşkıyânın cem'iyetlerini dağıtıp yoldaşlık*" ettiğinden ötürü, hak ettiği terakkinin Ermenek'ten verildiği yazılıdır.¹³ Aynı tarihte İçel'deki *timar erbâbının* kötü muamelesinden şikâyetler de kayda girmiştir. Gülnar'ın Domalık köyü halkı, köy sipâhîsi Alaeddin-oğlu Nebi ve kardeşi Himmet'in, halka türlü iftiralar ederek kanunsuz para kopardıkları, vermek istemeyenleri sürgüne göndermekle tehdit ettiklerini söylemişlerdi.¹⁴ Yine 1576'da, sancaktan vergi ödemeye muhalefet sesleri de yükselmişti. *Cemaat-i deryadan* olan Kara Ömer, Silifke kazasında bazı kişilerin vergi ödemek istemediklerini dile getirirken,¹⁵ Silifke'de perâkende yörük cemaatlerinin *avârız* ödemeye karşı çıktıkları da ifade edilmişti.¹⁶ Bu kayıtlarda hemen dikkati çeken iki zümre *suhte* ve *sipâhî* sınıfıdır ki, bunlara daha sonra *sekban* ve *levant* de dâhil olacaktır. Her biri ayrı farklı bu zümreler, ilerleyen tarihlerde sık sık karşı karşıya gelecekler ve özellikle toplumsal düzeni bozucu hadiselerde hep ön sıralarda yer alacaklardır.

Bu tarihlerde bölgedeki en önemli güvenlik zafiyeti, idarecilerin askerî seferler ve Kıbrıs'ta muhafaza görevine gitmeleri nedeniyle, sancağın iç güvenlikten yoksun kalması keyfiyetiydi. Nitekim 1577 yaz ayları boyunca İçel Beyi Ali, sancağın *zeâmet* ve *timar erbâbı* ile birlikte Kıbrıs'ta muhafaza hizmetinde görevliydi. Fakat Tarsus ve İçel sancaklarının birçok bölgesinde, Arap cemaatlerinin düzeni bozucu faaliyetleri sürüyordu. Bunlardan Melleş, Şamiler, Umurlar, İnanlar, Sultanlar, Ramazanlı ve Karaca Arap cemaatleri mensuplarından bazıları, içlerine eşkıya tâifesinden kişileri alarak güvenliği tehdit ediyorlardı. Melleş cemaatinden birçok kişi, İçel sancağında Belviran adlı mevkiye toplanmıştı. Tüm bu güvenlik tehditleriyle mücadele etmek, büyük ölçüde Karaman Beylerbeyi ve Tarsus Beyi'nin maharetine havale edilmişti.¹⁷ Fakat bölgenin zorlu coğrafi şartları ve hareketli nüfustan dolayı güvenliği sağlamak güç işti. Bundan ötürü, yine 1577'de Melleş Araplarından bazı kişilerin, cana ve mala kast etmenin yanı sıra, kadınların ırzına geçtiklerine dair şikâyetler gelmişti.¹⁸ 1578 yılı sefer mevsiminde, Anadolu'daki sancak beylerine, idarelerinde bulunan yerlerin muhafazasını az sayıdaki *timarlı sipâhîye* emanet edip, İran seferine katılmaları hususunda emirler yazılmıştı. Bu meyanda muhafaza için Menteşe'de 50, Tekeili'nde 30, Karahisarısahib'de ise sadece 25 sipâhînin kalmasına izin verilmişti.¹⁹ İçel sancağındaki durum da farklı değildi. Burada, düşük gelirli *timarlı sipâhîlerden* 50 nefer ile Zâim Hüseyin görevlendirilmişti. Zira Hüseyin, daha önce de *suhte fesâdının* bertaraf edilmesi için 150 sipâhîye serdar tayin edildiğinde, bu görevde başarılı olduğu, hatta *suhteye* yataklık yapan Muslihiddin adlı kişiyi ele geçirmeyi de başardığı *hükümde* kaydedilmişti.²⁰

Kıbrıs'ın fethini takip eden yıllarda, adanın nüfusunu arttırmaya mâtuf olarak diğer başka yerlerin yanı sıra İçel sancağından da iskân (*sürgün*) edilenler olmuştu. 1572 yılı süresince devam eden sürgün yazma işi sonunda, sancaktan toplam 672 hâne yazılmıştı. Sürgüne

¹³ BOA, KK, nr. 86, s. 138 (5 Mayıs 1576).

¹⁴ Bu hususta Gülnar ve Mut kadılarına yazılan *hüküm*: BOA, MZD, nr. 3, s. 322, hkm. 832 (3 Ağustos 1576).

¹⁵ BOA, MAD, nr. 7534, s. 71 (23 Nisan 1576).

¹⁶ BOA, MAD, nr. 7534, s. 995 (1 Ekim 1576).

¹⁷ BOA, MD, nr. 31, s. 100, hkm. 243; s. 160, hkm. 371-372.

¹⁸ BOA, MD, nr. 31, s. 198, hkm. 445.

¹⁹ BOA, MD, nr. 32, s. 236-237, hkm. 438-440. Serdar Lala Mustafa Paşa'nın, Gürcistan ve Şirvan'ın fethiyle sonuçlanacak olan 1578 yılında başlayan İran seferi hakkında şu esere bakılabilir: Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münâsebetleri (1578-1612)*, İstanbul 1993, s. 32 vd.

²⁰ İçel Beyi'ne yazılan *hüküm*: BOA, MD, nr. 32, s. 329, hkm. 598 (24 Şubat 1579).

gönderilen nüfus içinde, bekâr kişilerin de önemli yer tuttuğu görülmektedir.²¹ Öte yandan burası artık, suçlular için de bir sürgün mekânı haline gelmişti. Nitekim Mut kazasının Eyüb köyünden Duman-oğlu Ali'nin, şerir bir kimse olduğu gerekçesiyle Kıbrıs'a sürgün edilmesine karar verilmişti. Fakat defalarca emir yazılmasına rağmen sürgüne direnmiş, bunun üzerine yakalanıp Mut Kalesi'ne hapsedilmişti. Ne var ki, bu defa da gece vakti kalenin yar tarafından ip sarkıtmak suretiyle kaçmayı başarmıştı.²² Benzer şekilde Karataş kazasında timar sahibi olan Ahmed için de, halkın canına, malına ve kadınların ırzına saldırdığı suçlamasıyla Kıbrıs'a sürgün kararı çıktıysa da, o da firar etmişti.²³ Diğer bir kayıta ise sipâhî Ahmed'in, kanunsuz para koparmaya çalıştığı ve ayrıca Halil adlı kişinin karısı Fatma'yı alıp zorla hizmetçisine verdiği, İbrahim'in kızı Cennet'e de benzer kötülük yaptığı söylenmişti.²⁴ Sancakta bu nevi asayiş sorunları yaşanırken, 1578'de Ali Bey'e yazılan emirlerde öne çıkan, Kıbrıs'ın savunmasına yardım etmesi hususuydu. İçel sancağının *zeâmet* ve *timar erbâbını* maiyetine alarak adaya geçmesi, muhafaza hizmetinde bulunması ve ayrıca Magosa ve Baf kalelerinin tamirine de mukayyet olması istenmişti.²⁵ Tam da bu tarihlerde, sancağın tahririyle alakalı meseleler, Kasım 1578'den itibaren yazışmalara konu olmaya başlamıştı.²⁶

Harita: 16. Yüzyılda İçel Sancağının Genel İdarî Görünümü ve Kalelerin Konumu

1578'de İçel kazalarında, *suhte* gruplarının kanunsuz faaliyetlerine tepki sesleri yükselmeye başladı. Selendi, Anamur, Ermenek, Sinanlı, Gülnar ve Mut kadıları, halkın şikâyetlerini merkeze rapor ettiler. *Suhteden* şikâyetçi olanlar, bu kazalarda bulunan *sipâhî* ve *reâyâ* sınıfından Pir Ahmed ve Çeribaşı Veli'nin yanı sıra Ali, Koca Piri, Mustafa, Mahmud, Piri, Musa, Sultan, Yusuf ve

²¹ Tafsilat için şu araştırmaya bakılabilir: Turan Gökçe, "1572 Yılında İç-il Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 2 (İzmir 1997), s. 1-78.

²² BOA, MD, nr. 33, s. 77, hkm. 157.

²³ BOA, MD, nr. 35, s. 301, hkm. 760.

²⁴ BOA, MD, nr. 35, s. 384, hkm. 977.

²⁵ BOA, MD, nr. 34, s. 96, hkm. 216 (12 Nisan 1578).

²⁶ BOA, MD, nr. 35, s. 328, hkm. 836 (1 Kasım 1578).

başkalarıydı. Bunların iddiasına göre, yukarıda adı geçen kazalarda *suhte* toplanmıştı. Bunlar arasında İne-oğlu Mehmed, Elmek-oğlu Ali, Kara Danişmend-oğlu Çalık Veli, Emre Seydi-oğlu Ali, Ertuğrul, Erdoğan-oğlu Tüfekçi, kardeşi diğer Tüfekçi, Mustafa Fakih-oğulları ve Arpaç-oğlu Mehmed de vardı ve sayıları 150 kadardı. Bunlar evleri basarak mal ve eşya gasp etmişler, iki oğlan ve iki kadını zorla almışlar, yüz keçi, iki deve yükü giyeceğe de el koymuşlardı. Hatta şikâyetçilerin iddiasına bakılırsa, küpelerini almak kastıyla kadınların kulaklarını kesmişlerdi. Ayrıca iki taraf arasında çıkan çatışmada Abdî'yi ok ile vurarak öldürmüşler, Erceş adlı kişiyi bıçakla, sipâhîlerden Koca'yı ise okla yaralamışlardı. Verilen rakam doğruysa toplam 27 kişi yaralanmıştı. Buna karşılık Kıbrıs Beylerbeyi'ne hitaben yazılan 3 Kasım 1578 tarihli *hükümde*, *suhte tâifesinin* ele geçirilmesi ve davalarının mahkemede görülmesi istenmişti.²⁷ Bu arada İçel'deki *suhte tâifesinin* bertaraf edilmesi hususunda Lârende Kadısı müfettiş tayin edildiyse de, mahallî yetkililerce hızlı ve etkili tedbirler alınamamıştır.

Diğer taraftan medrese talebelerinin önyak olduğu karışıklar, oldukça yaygın ve merkezi fazlasıyla rahatsız eden bir güvenlik sorunu haline gelmişti. Bu sırada, sancaklardaki "talebe-i ulûm"un ileri gelenlerinden 12 kişi, Divân-ı Hümâyun'a vararak af talebinde bulundular. *Suhte tâifesinin* çoğunun ilimle meşgul olduğu, fesat çıkarmak isteyen bazı kişilerin talebe kıyafetiyle eşkıyalık yaptığından ötürü, şimdiye kadar talebeden birçok kişinin haksız yere idam edildiğini söyleyip, şayet bunların şimdiye kadarki suçları affedilirse, bundan sonra *suhte* sınıfından suç işleyenleri içlerinde barındırmayacaklarına ve imaretlere sokmayacaklarına söz vermişlerdi. Bunun üzerine Sultan III. Murad'ın 22 Mart 1579 tarihinde çıkan *af fermanı* ilan edildi. Beylerbeyi, sancakbeyi ve kadılara gönderilen bu *fermanla*, *suhte* sınıfı affedildiği için bundan sonra onların rencide edilmemesi, bu emrin her yerde duyurulması, *suhte* takımından dağlarda olanların dersleri ve ziraatlarına geri dönmeleri istendi.²⁸ Kısa süre sonra 18 Nisan 1579'da, tüm sancakların yanı sıra İçel'deki kaza kadılarına gönderilen yeni bir *hükümde* ise, *suhte tâifesinin* ellerinde bulunan ok, yay ve tüfek gibi her türlü silahların toplanması, karşı koyanların cezalandırılması, bu işleri takip etmek için her köye bir *başbuğ* veya *yiğitbaşı* tayin edilmesi istendi.²⁹ Ancak bütün bu çabaların, beklenen sükûneti sağlamaktan çok uzak olduğu kısa süre sonra anlaşılacaktır.

1579 senesi sonbaharına ait *mühimme* kayıtları, Anamur ve Selendi taraflarında *suhte* gruplarının düzeni bozucu faaliyetleri sürdürdüğüne işaret ediyordu. Alaiye sancağına yakın bu bölgede, âsilerle mücadele görevi Alaiye Beyi'ne verilmişti. O da, Ali-oğlu Süleyman Çavuş'la gönderilen *fermanın* eline ulaşmasından sonra harekete geçtiyse de, bölge oldukça dağlık olduğu için herhangi bir iş çıkaramamıştı. Buralarda *suhte* çetelerine liderlik edenler arasında İne-oğlu Mehmed, Elmek-oğlu, Kethüda-oğlu, Anamurlu Abdülkerim ve amca-oğlu, Receb-oğlu Memi ile Yaralı-oğlu Mustafa'nın adlarına belgelerde yer verilmişti. 22 Kasım 1579 tarihinde Alaiye Beyi yeni bir *hükümle*, her ne suretle olursa olsun silahlı adamlarıyla varıp *suhte tâifesini* ele geçirmesi, mahkemeye çıkarması, şer'an hak ettikleri cezaların verilmesi, bunlardan tek bir ferdi bile himayeye tevessül etmemesi hususunda sert şekilde uyarılmıştı.³⁰ Öte yandan bölgeden merkeze akan haberler, aslında *suhte* mensuplarının sayısının hayli kalabalık ve etki alanlarının da geniş olduğunu gösteriyordu. Sayılarının 300'den fazla olduğu bildirilmişti. Bunların serdarı olduğu söylenen İne-oğlu Mehmed her ne kadar Selendi kazasında ikâmet etse de, Konya, Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Belviran taraflarındaki *suhtenin* serdarı olan Salih-oğlu ile irtibat halindeydi. Bunlar Anamur Kalesi'ndeki *hisar erlerinden* birinin oğlunu kaçırmışlardı. Ayrıca Karaman'dan bir kimsenin oğlunu da çekip aldıkları, babası 20 flori vererek oğlunu kurtarmak istediysse de muvaffak olamadığı söylenmişti. Ermenek kazası halkını sürekli taciz

²⁷ BOA, MD, nr. 35, s. 335, hkm. 854.

²⁸ Bu af fermanın sureti: BOA, MD, nr. 36, s. 143-144, hkm. 399-400.

²⁹ BOA, MD, nr. 36, s. 211, hkm. 564.

³⁰ BOA, MD, nr. 39, s. 1, hkm. 1. Aynı minvalde Kıbrıs Beylerbeyi'ne ve Lârende Kadısı'na yazılan *hüküm*: MD, nr. 39, s. 1, hkm. 2 (22 Kasım 1579).

ettikleri de bildirilmişti. İçel sahillerinden Karaman eyaletine kadar geniş bölgeyi tehdit eden *suhte fesâdı* karşısında, güvenliği sağlama görevi, sancaklara tayin edilen *zeâmet* sahiplerinin maharetine terk edilmişti. 2 Ekim 1579 tarihinde yazılan bir emirle Akşehir sancağı beyi Aksaray, İçel, Niğde ve Konya sancaklarının güvenliğini sağlamaktan sorumlu tutulmuştu. Osman Çavuş ile gönderilen *ferman* vardığında durumu müzakere etmeleri, sonra her sancaktaki *zaimlere* ve diğer askerî görevlilere mektuplar yazılarak, *suhte* eşkiyasının üzerine varılıp, çatışmaya cesaret ederlerse çatışıp, ele geçirilip, haklarında mahkemece verilen cezaların infaz edilmesi istenmişti.³¹ İçel'de muhafaza hizmeti verilen sipâhîlerin serdarı ise, İçel Alaybeyi Zâim Hüseyin idi. Eşkiyalık yapan *suhte* ve *gurbet* tâifesinden bazısını ele geçiren ve birkaçının hakkından gelen Hüseyin, bunlardan 12 kişiyi yakalayıp hapse atmıştı. Davalarının görülmesinden sonra, bunlardan suçu sabit olanların Magosa gemilerinde küreğe vurulmak üzere Kıbrıs'a gönderilmesi emredilmişti.³² Ayrıca Anamur kazasında Süleyman Çavuş tarafından *suhte* Çeki Kerim, amca-oğlu ve diğer bazı kişiler de ele geçirilip, Lârende Kalesi'ne götürülerek hapsedilmişti. *Suhte* ve diğer başka gruplardan bir şekilde ele geçirilenlere verilecek ceza, genellikle mahallî mahkemenin kararına bırakılıyordu.³³

16. yüzyılın sonlarına doğru Ermenek kazasında ortaya çıkan birtakım eşkiyalık olaylarına, *suhte* sınıfından bazı kişilerin de adları karışmıştı.³⁴ Bu nevi hadiselerden birisi, 10 Nisan 1580 tarihli *mühimme* kaydına konu olan Ermenek Akça Medrese müderrisi Muslihiddin'in evinin *suhte tâifesince* basılması ve mallarının gasp edilmesi hadisesidir.³⁵ Bu gibi olayları, aslında basit yerel asayiş sorunu olarak da görmek mümkündür. Fakat askerî sefer dönemlerinde, taşradaki neredeyse tüm silahlı güçler orduya katılmak üzere yerlerini terk ettiğinden, Anadolu'da daha ciddi güvenlik meseleleri ortaya çıkıyordu. 1580'de doğuda İran üzerine sefer kararı alınca yaşanacaklar da bundan farklı değildi. Zira diğer Anadolu sancakları gibi, İçel'deki *timarlı sipâhîlerin* de sefer için hazırlıklara başlaması istenmişti. Bu durumda sancağın muhafazası, 60 nefer *sipâhîye* başbuğ tayin edilen Zâim Hüseyin'e bırakıldı.³⁶ İçel Beyi ise, şark seferine katılmak üzere Vezir Mustafa Paşa'nın komutasına girmesi hususunda emir aldı.³⁷ Fakat sancağın güvenlikten yoksun kalacak olması halkı endişeye sevk etti. İçel Beyi'ne vararak, *suhte tâifesinin* fesat ve şekavetinin sürdüğü sancakta, bu miktar *sipâhî* ile güvenliği sağlamanın mümkün olmayacağını söylediler. Bunun üzerine 10 kişinin daha kalmasına müsaade edildi ve böylece İçel sancağının muhafazasına ayrılan *sipâhî* sayısı 70'e çıktı.³⁸ Mayıs 1580 tarihli kayıtlarda, sancağın muhafaza görevinin İçel Beyi Ali Bey'e verildiği ifade edilmektedir. Ali Bey tarafından, *suhteden* bazılarının İçel'den Karaman vilayetine kaçarak, orada dirlik ve vakıf tasarruf eden kişilerin himayesine girdikleri rapor edildiğine göre, eşkiyalık yapanlar üzerinde etkili şekilde baskı kurulmuş olmalıdır.³⁹ Ama öte yandan yine bu tarihte İçel Beyi'ne yazılan dikkat çekici bir *hükümde*, sancaktaki kalelerde ciddi güvenlik zafiyetine işaret edilmişti. Söylendiğine göre İçel kalelerinin dizdarları, boş durumda olan kale *gediklerini* top, tüfek ve sâir silah kullanmaya muktedir *kul oğullarına* vermeyip, bunun yerine kanunsuz para aldıkları *ecnebilere* ve *reâyâ oğullarına* tevcih etmişlerdi. Doğal olarak bu durum, kalelerin güvenliğini berbat hale getirmişti.⁴⁰ 1581 yaz mevsiminde de sancağın genel idarî durumunda belirgin bir değişiklik yoktu. Fesat ehli *suhte tâifesinin* "güzeran üzere" olduğu ifade edilen İçel sancağının idaresinde

³¹ BOA, MD, nr. 40, s. 175-176, hkm. 387.

³² BOA, MD, nr. 39, s. 98, hkm. 243 (17 Ocak 1580). Aynı tarihlerde İçel Alaybeyi Hüseyin'in, sâbık Alaybeyi Mehmed hakkındaki zimmet suçlamasına dair iddiaları kayda geçmiştir: BOA, MD, nr. 41, s. 421, hkm. 893 (3 Şubat 1580).

³³ Lârende Kadısı'na yazılan *hüküm*: BOA, MD, nr. 39, s. 145, hkm. 326 (8 Şubat 1580).

³⁴ 1600 tarihi öncesinde Ermenek'teki *suhte* olayları hakkında, sebeplerine hiç temas edilmeksizin, şu çalışmada kısaca bilgi verilmiştir: Gök, 2006: 344-346.

³⁵ BOA, MD, nr. 39, s. 318, hkm. 615.

³⁶ BOA, MD, nr. 38, s. 8, hkm. 43; s. 15, hkm. 987 (Şubat 1580).

³⁷ BOA, MD, nr. 38, s. 66, hkm. 148.

³⁸ BOA, MD, nr. 38, s. 73, hkm. 162.

³⁹ BOA, MD, nr. 43, s. 64, hkm. 130 (29 Mayıs 1580).

⁴⁰ BOA, MD, nr. 43, s. 64, hkm. 131 (29 Mayıs 1580).

Mustafa Bey bulunuyordu. Fakat o da, sancak muhafazasında sadece 20 *timarlı sipâhî* bırakarak, Vezîriâzam Sinan Paşa'nın maiyetine girmek üzere emir almıştı.⁴¹ Ne var ki bölgeden eşkıyalıkla ilgili şikâyetler gelmeye devam ediyordu. Mut kazasında biraz eşkıya toplandığı haber alınmıştı. Bu durumda muhafazanın önemli olduğu düşünülerek, sancak askerinin *alaybeyi* komutasında sefere gönderilmesi, Mustafa Bey'in ise 20 sipâhî ile muhafazada kalmasına müsaade edildi.⁴² Fakat bu kadar az silahlı güçle, dağınık ve engebeli İçel topraklarında güvenliği sağlamanın imkânı yoktu. Nitekim 1581 senesi sonlarına gelindiğinde, güvenlik sorunlarında azalma olmamıştı. Kıbrıs Beylerbeyi'nin mektubunda, İçel'deki isyancı grubun tanımlanmasında *suhtenin yanına levent* zümresini de dâhil edilmiş olması dikkat çekicidir. "*İçel sancağında isyan üzere olan levent suhte tâifesi*" deniliyordu. Bunlara serdar olan Atik-oğlu Muhyiddin ve Ekmel-oğlu Muhyiddin'in, silahlı adamlarıyla yollara inip, gelip-geçenlerin mal ve eşyalarını yağmaladıkları, hatta adam öldürmekten geri durmadıkları rapor edilmişti. Bunların kesin sayısı verilmese de, "külli cem'iyetleri vardır" denilmek suretiyle kalabalık olmalarına vurgu yapılmıştı.⁴³ Buna karşı sancaktaki *dirlik* sahiplerini, *suhte fesâdı* ile mücadeleye motive edebilmek için, bu mücadelede gayretli olanlara terakki verilmek suretiyle ödüllendiriliyordu.⁴⁴

Yine bu tarihlerde sefer için asker yazılmasında sıkıntılar yaşandığından, sancaklardan *gönüllü* asker yazılması düşünülmüş, bu meyanda İçel sancağından da "*tüfeng-endaz gönüllü tâifesi*" yazılması için İçel Beyi'ne emir gönderilmişti.⁴⁵ Fakat vergi tahsili ve parayla alakalı hususlarda tahsildarların yolsuzlukları da ayrı bir sorundu. İçel'de vergi tahsildarlığı yaparken Silifke halkından kanunsuz şekilde fazla para koparan Abdülehad, Kıbrıs'a sürgün edilmişti.⁴⁶ 1583 yazında şark seferine katılmak üzere hazırlıklara başlamaları için Anadolu'daki tüm sancak beylerine emirler yazılmıştı.⁴⁷ Hazırlıkları tamamlayan İçel Beyi'nin de, sancağın askeriyle beraber sefere katılması, bölgeyi bir defa daha güvenlikten yoksun bıraktı. Böyle müsait şartları bekleyen iki grup vardı ki, bunlar Arap aşiretleri ve *suhte tâifesi* idi. Nitekim bunlar, eşkıyalığa hız vermek için hiç vakit kaybetmediler. 10 Temmuz 1583 tarihinde İçel kaza kadılarıyla birlikte Lârende ve Aladağ kadısına hitaben yazılan bir *hükümde*, söz konusu grupların kanunsuz faaliyetlerine dair şu satırlara yer verilmişti:

"Dergâh-ı mu'allâma mektub gönderüp livâ-i İçel tüccarlarından ve sâir âyende vü revende ve müsâfirinden cem'-i gafîr gelüp vilâyetün sancakbeyi sefer-i hümâyuna gitmek ile Melleş Arabından ve suhte nâmına olan ba'zı hırsuz ve haram-zâdeler Bıçakçı ve Yerköprü ve Dikilitaş ve Uğrı Pınarı ve Kuştaş dimekle ma'ruf derbendleri sedd edüp tüccar tâifesi küllî müzâyaka çeküp nicesin katl edüp ve ba'zusun ellerin kesüp esbap ve emvallerin nehb ü gâret edüp fesadlardan hâlî olmayup Kıbrıs yolu olmağla yolcuları katl ve esbapların gâret etmekden hâlî olmayup ahvallerin ehl-i vukufdan tefahhus olındukda kazâ-i Ermenek'de sâkin dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından kıdvetü'l-emâsî ve'l-akran Mehmed Çavuş dâme kadruhû her vechile yarar olup 'bu hidmetin uhdesinden gelmeğe kâdir ondan gayri kimesne yokdur' diyü mezkûr eşkiyâların def' ü ref'leri için mübâşir ta'yin olunmak recâ eyledüklerin arz eyledüğünüz ecilden müşârün-ileyh çavuşum ma'rifetiyle görölüp şer'ile teftiş olunmaların emr edüp buyurdum ki."⁴⁸

⁴¹ BOA, MD, nr. 42, s. 35, hkm. 219.

⁴² BOA, MD, nr. 42, s. 157, hkm. 505. Sâbık İçel Beyi Ali Bey tarafından hazırlanan ve İçel'de muhafaza hizmetinde kalan 20 nefer *timarlı sipâhî*'nin isim listesi, *mühimme* kayıtları arasında yer almaktadır. Burada dikkati çeken husus, muhafazada bırakılan sipahilerinin *dirlik*lerinin tamamının 5.000 akçeden düşük olması keyfiyettir (BOA, MD, nr. 45, s. 324, hkm. 3898).

⁴³ BOA, MD, nr. 42, s. 172, hkm. 546 (27 Aralık 1581).

⁴⁴ BOA, MD, nr. 45, s. 6, hkm. 67; BOA, KK, nr. 96, s. 7a.

⁴⁵ BOA, MD, nr. 44, s. 85, hkm. 988.

⁴⁶ BOA, MD, nr. 96, s. 44a (28 Kasım 1582).

⁴⁷ BOA, MD, nr. 44, s. 139, hkm. 264-265.

⁴⁸ BOA, MD, nr. 49, s. 135, hkm. 457.

Sözü edilen bu grupların faaliyetleri karşısında alınması gereken tedbirler ise şöyle sıralanmıştı: Bunların Mehmed Çavuş tarafından mahkemeye davet edilmesi, şayet karşı çıkarlarsa kefillerine ve daha önce mahkeme tarafından bunlardan kim sorumlu tutulduysa onlara buldurulması ve mahkemede davalarının görülmesi, hak iddia edenlerin hakları alıverildikten sonra, hapsi icap edenler hapiste tutulup durumlarının bildirilmesi. Fakat bu vesileyle adaletten kesinlikle sapmayıp, suça karışmamış olanların rencide edilmemesi. Ayrıca bundan sonra da *suhte tâifesi*nden iki üç kişinin beraber ok, yay, kılıç gibi harp aletleriyle gezmeleri halinde bunlara fırsat vermeyip, ısrar edenlerin yakalanarak haklarından gelinmesi. *Suhte* ve Melleş Araplarından ve sâir hırsız ve haram-zâdenin herhangi bir yerde görülmeleri halinde, sancaktaki *il erleri*, *sipâhîler* ve *hisar erlerinin* Mehmed Çavuş'un emrine girerek, eşkıyaya beraberce karşı koymaları hususunda gereği gibi uyarılmaları.

Bu tedbirlerin belirgin bir semeresinin görülüp görülmediği bir yana, aynı tarihlerde sancakta başka güvenlik sorunları da vardı. 1583 yaz mevsiminde Ermenek kazası halkının İstanbul'a gönderdikleri adamın bildirdiğine göre, kazada ekmekçi, bakkal ve kasap esnafı mallarını, cârî olan (*narh*) fiyatın üzerinde bir bedelle satmayı alışkanlık halinde getirmişlerdi. Sancakta hasat edilen zahirenin, tüccar tarafından alınıp diğer vilayetlere götürülmesi ciddi boyutta gıda sıkıntısı doğurmuştu. Ayrıca gayrimüslimlerden bazılarının, Müslümanlara açık şekilde içki satışı yapması da fesada sebep olmuştu.⁴⁹ 1584 senesi başlarında bu defa da şikâyete konu olan Gülnar kazasından Süleyman idi. Daima "şirret ve şekâvet" üzere hareket eden bir adam olarak nitelenen bu kişinin, halkın evlerini basıp kadınlarına ve genç oğlanlarına saldırdığı, *timar erbâbı*ndan bazılarının evlerinden mal ve erzak gasp ettiği, ayrıca onun Abdullah, Sinan ve Umur adlarındaki oğulları "yeniçeri suretine girip", başlarına topladıkları haram-zâde ve *levantler* ile beraber kadın ve oğlanları çekip alarak envayı türlü eziyetler ettikleri, İçel'den merkeze gönderilen mektuplarda yazılmıştı.⁵⁰ Resmî kayıtlarda "*ehl-i fesad ve suhte eşkıyası*" şeklinde ifade edilen kanun tanımazların, özellikle "emred oğlanları"⁵¹ gözlerine kestirdikleri dikkati çekmekteydi. Diğer yandan, *sipâhîlerin* tasarrufundaki timarlara saldırdıkları da yazılmıştı. Bu şekilde elindeki timarın gelirini eşkıyaya kaptıran *sipâhîler*, akrabalarına iltica etmek zorunda kalmışlardı. İçel'deki kâimmakamın gönderdiği mektupta, Nisan 1584 tarihi itibarıyla *suhte* eşkıyasının zulmünün günden güne daha da arttığı ifade edilmişti. Buna karşılık sancakbeyine yapılan tavsiye, muhafaza hizmetinde kalan *sipâhîler* ile *hisar erleri* ve *il erleriyle* beraber âsilerin üzerine varması, ele geçirilenlerden suçlu bulunanların Kıbrıs'a sürgün edilmesinden ibaretti.⁵² Ne var ki bu tedbirlerin işe yaraması zor görünüyordu. Zira İçel Beyi kısa süre sonra, Karaman Beylerbeyi'nin maiyetine girerek şark seferine katılması emrini almıştı.⁵³ Böylece, güvenlik krizine yol açan asıl meselenin ne olduğu bir defa daha ortaya çıkmıştı; sorun, sancakların "*ümerâ ve zu'amâ ve erbâb-ı timarı şark seferine me'mur olmağla memleketin hâlî*" kalması keyfiyetiydi. Bu müsait ortamdan yararlanan *suhte* ve *ehl-i fesad*, sadece İçel değil, yanı sıra Alaiye, Beyşehir ve Aksaray gibi çevre sancaklarda da zuhur ederek, eşkıyalıktan geri durmuyordu.⁵⁴ İçel sancağının muhafazası Alaiye Beyi'ne verildiyse de onun, Serdar tarafından görevden alınması karmaşaya sebep olmuştu. Çok geçmeden merkezden duruma müdahale edilerek, tekrar görev ona verildi. Bu hususta Alaiye Beyi'ne yazılan *hükümde*, sancakların yıllardan beri süregelen ve halen mevcut olan sıkıntılı hali şöyle ifade edilmişti: "*İçel ve Beyşehri sancaklarının zu'amâ ve sipâhîleri şark seferine gidüp vilâyet hâlî olmağla ehl-i fesad suhte tâifesi dâima fesaddan hâlî olmadığı istima' olunmağın sen muhâfazaya ta'yin olunmuş iken...*"⁵⁵

⁴⁹ BOA, MD, nr. 49, s. ..., hkm. 479 (17 Temmuz 1583).

⁵⁰ BOA, MD, nr. 52, s. 189, hkm. 486 (5 Ocak 1584).

⁵¹ Emred: Henüz bıyıkları ve sakalı çıkmamış delikanlı, tüysüz genç. (*Kubbealtı Lugatı*).

⁵² BOA, MD, nr. 52, s. 300, hkm. 803 (23 Nisan 1584).

⁵³ İçel Beyi'ne yazılan *hüküm*: BOA, MD, nr. 53, s. 29, hkm. 74 (22 Mayıs 1584). Ayrıca bakılabilir: Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsi Münâsebetleri*, s. 140.

⁵⁴ BOA, MD, nr. 52, s. 304, hkm. 812 (24 Nisan 1584).

⁵⁵ BOA, MD, nr. 52, s. 382, hkm. 1029.

Aslında sefer zamanlarında sancaklara birer *kāimmakam* tayin edilerek idarî zafiyet giderilmeye çalışılıyordu. Nitekim İçel Kāimmakamı'na hitaben yazılan 22 Mayıs 1584 tarihli *hükümde*, sancağın muhafazasının önemine vurgu yapıldıktan sonra, geçen yılki sefer zamanında muhafaza hizmetinde ne miktar *sipâhî* kaldıysa, yine o kadar bırakılması, fakat geçen yıl muhafazada olanların bu yıl şark seferine gönderilmesi emredilmişti.⁵⁶ Aynı tarihlerde Konya Beyi Mehmed'in de, İçel ve Tarsus sancaklarının muhafazasında görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Mehmed Bey, merkeze gönderdiği mektupta, *suhte* ve *ehl-i fesad* tâifesinin "ziyâde tuğyan üzere" olduklarına dikkati çekmişti.⁵⁷ Zaten tam manasıyla sükûnetin sağlanması zordu. Özellikle *suhte* gruplarının yıldan yıla kümelendiği Ermenek tarafından, nâhoş haberler hiç eksik olmuyordu. Hatta kazada hatiplik yapan Abdullah'ın bile, *suhte* olaylarına karıştığı ifade edilmişti.⁵⁸ 1584 sonbaharında Gülnar Kadısı ise merkeze gönderdiği mektupta, kazada düzeni bozan kişiler hakkında dikkat çekici iddialara yer vermişti. Şikâyete konu olanlar, daha önce *sipâhî* iken, sefere gitmeyerek kendi rızalarıyla timarlarından feragat eden İsa Bey ve kardeşi Çelebi idi. Bunlar başlarına 300 kadar "eşirrâ" (şerli ve zararlı kimseler) toplayıp, mal ve servet sahibi zengin kişilere, adamlarını öldürdüklerine dair suç isnat edip yalancı şahitlerle ispat etmeyi alışkanlık haline getirmişlerdi. Elbette asıl maksatları para koparmaktı. Nitekim bu yolla topladıkları servetin miktarının 30 yük (3.000.000) akçe gibi yüklü bir meblağa ulaştığı söylenmişti. Sonra da malî güçlerini kullanarak, yanlarında bulunan eşkıyanın bazısını *yeniçeri* ve bazısını *hisar eri* kaydettirmişlerdi. Ayrıca halkın kızlarını zorla alarak adamlarından istediklerine vermeyi âdet haline getirmişlerdi. Daha önce de bunlara, adamları ve *subaşıları* ile gezmeleri hususunda emir yazıldığı halde tesiri olmamıştı. Üstelik İsa Bey ve Çelebi, Gülnar kazasına bağlı Bardad pazarında, adamları ve yardımcılılarıyla mahkeme işlerine müdahale etmiş, hatta 50-60 adamla mahkemeyi basmışlar ve herkesin gözünün önünde bazı kişileri dövmüşlerdi. Gülnar Kadısı, sıraladığı tüm bu gibi fenalıkları yapan eşkıyanın hakkından gelecek kimse bulunmadığını, İçel sancağının idarî yönden bağlı olduğu Kıbrıs Beylerbeyi'nin "deryâ eşeri" (deniz seferine gider) olduğunu, onun sancakta görevlendirdiği ve *murâd-ı şer'* olmayan *kāimmakamlara* daima hakaret ettiklerini de eklemiştir.⁵⁹ "*Ehl-i fesad suhte ve levend ve sâir eşkiyâ tâifesi*"nin 1586'da da İçel, Alaiye, Hamidili ve Beyşehir sancaklarında faal oldukları anlaşılmaktadır. Halkın canına ve malına saldırdıkları, kadınlar ve genç oğlanlara el uzattıkları duyulmuştu.⁶⁰ İçel'deki eşkıyalıkta *suhte tâifesi*, Melleş Araplarıyla beraber hareket ediyordu. Özellikle Tarsus tarafından gelip sahil boyunca devam eden ticaret yolunun Karataş kazası sınırlarında, neredeyse hiç güvenlik yoktu. Bundan ötürü adı geçen eşkiya gruplarının yollara inerek, gelip geçenleri soydukları rapor edilmişti. Kıbrıs Beylerbeyi 30 yeniçeriyle beraber kethüdasını bölgeye gönderdiyse de, kayda değer bir iş çıkarılamamıştı. Kethüda mevcut duruma dair yazdığı mektupta, Karataş'ın Gürgüs köyü sakinlerinden ve Kıbrıs yeniçerilerinden olan Ali, Tur Ali ve Âlim ile, sancaktaki sipâhîlerden Koca Bey ve Pir Ahmed'in kendisine karşı ittifak yaptıklarını söylemişti. Hatta iddiasına göre İçel sancakbeyi kethüdası da, kanunuz şekilde halkın 10.800 akçesini almıştı. Bunların üzerine varılınca karşı koymuşlar, daha sonra Silifke'ye gelerek buradaki ahalden 30-40 kişiyi tutup gemilerle Kıbrıs'a götürmüşlerdi.⁶¹ *Suhte* ve Fellah Araplarının düzeni bozucu hareketleri 1585 sonbaharında da devam ediyordu. İçel Beyi gönderdiği mektupta, her ne kadar bunların sayısı ve icra ettikleri kötülükler hakkında abartılı ifadeler yer vermese de, evvelden beri süregeldiği üzere yol keserek mal ve eşya gasp etmelerine vurgu yapmıştı.⁶²

⁵⁶ BOA, MD, nr. 53, s. 30, hkm. 77.

⁵⁷ BOA, MD, nr. 53, s. 46, hkm. 112.

⁵⁸ BOA, MD, nr. 53, s. 155, hkm. 452.

⁵⁹ BOA, MD, nr. 55, s. 54, hkm. 96 (23 Kasım 1584).

⁶⁰ BOA, MD, nr. 58, s. 34, hkm. 100 (28 Nisan 1585).

⁶¹ Sözü edilen âsilerin yakalanıp mahkemeye çıkarılması hususunda Kıbrıs Beylerbeyi'ne ve Karataş Kadısı'na yazılan *hüküm*: BOA, MD, nr. 58, s. 35, hkm. 102 (28 Nisan 1585).

⁶² BOA, MD, nr. 60, s. 10, hkm. 22 (Eylül 1585).

1585 yılı sonlarında, gelecek bahar mevsiminde şark seferine katılmak üzere Erzurum'da hazır bulunmak üzere, şimdiden hazırlıklara başlamaları hususunda İçel'deki idarecilere emirler yazılmıştı. *Sipâhîlerin* tam ve silahlarının mükemmel olması, şayet eksik askerle gelecek olurlarsa *dirlikleri* alınmakla kalınmayıp "siyaset" olunacakları (cezalandırılacakları) hususunda mutut sıkı tembihat yapılmıştı.⁶³

1587 yaz aylarında, yıllardan beri süregeldiği üzere yine şark seferi dolayısıyla bölgenin güvenlikten yoksun kalmasıyla beraber artan eşkıyalık olaylarının kayda geçtiği görülür. Bahse konu âsiler yine Tarsus ve İçel sancaklarında faal halde bulunan *suhte tâifesi* ve Melleş Araplarından başkası değildir. İddialara göre bunların eşkıyalığı, Kıbrıs Adası'na İçel limanlarından mal taşıyan tüccarın işini engelleyecek ve sevkiyata sekte vuracak mertebeye ulaşmıştı. Bu durumda halkın isteğiyle, muhafaza hizmetinde daha önce de istihdam edilen Mehmed'e, yeniden buraların korunması görevi verilmişti.⁶⁴ Fakat diğer yandan, aynı zamanda Mut Kalesi Dizdarı olduğu da anlaşılan Mehmed'e muhalefet edenler de olmuştu. Hatta onu, eşkıyalığa temayülü olmakla ve kaledeki mahpusları para almadan salıvermemekle suçlamışlardı. Zaten kaledeki askerlerle de arasının iyi olmadığını söylediklerinden, kısa süre sonra dizdarlık ondan alınarak Mustafa'ya tevcih edilmişti. Bu arada sâbık dizdarın tacizleri de eksik olmuyordu.⁶⁵ Aynı tarihlerde Ermenek'te *sipâhî* İsmail'in, yollardan gelip geçenleri basmak suretiyle eşkıyalık yaptığı,⁶⁶ Anamur kazasında ise *subaşının* ahaliyi, bedava yem ve yiyecek talebiyle sıkıştırdığı, baskılara dayanamayan halkın köylerini terk ederek Ulucak adlı yerde bir *dam* yapmak zorunda kaldıkları kayıtlara geçmişti.⁶⁷ Bu yılın sonlarında Tarsus sancağında daha büyük boyutlu olayların çıktığı haber verilmişti. Zira önceleri İçel'de kovuşturmaya uğramış birçok eşkıya elebaşısı Tarsus taraflarına gidip buralarda halkın malına, karısına ve oğullarına saldırmışlardı. Öyle ki sancakta *kâimmakam* olan Haydar Kethüda bunların üzerine vardığında, toplanan eşkıya kalabalığının 1.000 atlı gibi büyük sayılara ulaştığı ifade edilmişti.⁶⁸ Mayıs 1588'de Kıbrıs Beylerbeyi'ne yazılan bir *hükümde* açıkça ifade edildiği gibi, bölgede düzeni bozan grupların başında *suhte tâifesi*yle Melleş Arapları geliyordu. Hiç kuşku yok ki bunların meydanı boş bulmasının asıl nedeni, İçel ve Tarsus beylerinin bu sırada şark seferinde olmalarından ötürü bölgenin yine güvenlikten yoksun kalmasıydı.⁶⁹ Sefer zamanları, bir yönüyle olağanüstü şartlar taşıdığı için, güvenlik zafiyetinin yanı sıra diğer başka sıkıntılar da ortaya çıkıyordu. Sancakta bulunan *ehl-i örf* kesiminin, fırsattan istifade atlı adamlarıyla *devre çıkıp* halkı bedava şeyler talebiyle taciz etmeleri, bu neviden rahatsızlıkların en çok şikâyet konusu edilenlerinden idi. İçel halkının 1589'da merkeze gönderdikleri bir adamın iddiasına göre, *İçel beyi* olanlar çoğu zaman 200 kadar, bunun yanı sıra onun *kethüdası* 150, *subaşıları* ise 10 atlı ile günlerce köyleri gezerek halkı taciz etmekteydiler.⁷⁰ Burada zikredilen atlı ve silahlı kişiler, maiyetine girdikleri idarecilerin *kapı halkı* olmalıdırlar. Bunlar arasında, *dirlikleri* alınmış sefer kaçkını *timarlı sipâhîlerin* de bulunduğu kesindir. Ayrıca Karaman Mal Defterdarı Mahmud'un aynı tarihlerde, İçel sancağı hakkında sunduğu mektupta, *yenîçeri* sınıfından olup *sipahıcı* adıyla 30 kişinin, maiyetlerindeki 30 kadar hizmetçileriyle birlikte bedava yem ve yiyecek talebiyle köy köy gezmek suretiyle halka zulmettiklerini yazması da oldukça dikkate değerdir.⁷¹ Kuşkusuz burada zikredilenler, *yenîçeri ocağının süvari bölüğüne* mensup kişilerdir ve bunlar da taşradaki kanunsuz işlerin bir parçası olmuşlardır. 1589 yılı sonlarında merkeze, Ermenek kazasında yine "*ehl-i fesad ve suhte harâmî tâifesinden*" oldukları söylenen bazı kişilerin nâhoş faaliyetlerine dair

⁶³ BOA, MD, nr. 59, s. 26, hkm. 130-131.

⁶⁴ BOA, KK, nr. 111, s. 11 (7 Ağustos 1587).

⁶⁵ BOA, KK, nr. 111, s. 261 (18 Ekim 1587).

⁶⁶ BOA, KK, nr. 111, s. 183 (30 Ağustos 1587).

⁶⁷ BOA, KK, nr. 111, s. 200 (7 Eylül 1587).

⁶⁸ BOA, MD, nr. 62, s. 192, hkm. 431 (Aralık 1587).

⁶⁹ BOA, MD, nr. 63, s. 7, hkm. 10.

⁷⁰ BOA, KK, nr. 115, s. 84 (16 Temmuz 1589).

⁷¹ İçel Beyi'ne ve kaza kadılarına hitaben yazılan *hüküm*: BOA, KK, nr. 115, s. 88 (16 Temmuz 1589).

haberler ulaşmıştı. Haberi veren Ermenek Kadısı idi ve mektubunda aynen şunları yazmıştı: “Kasaba-i Ermenek’de sâkin Kôr Memi ve Ahmed ve Sağır Halil ve Dîvâne Mehmed nâm kimesneler kadimî ehl-i fesad ve suhte harâmî tâifesinden olup oğullarıyla re’âyâyâ salgın salup ve emred oğulların ve kızların çeküp ve esbap ü erzakların gâret edüp mezburlardan şikâyete giden Ramazan nâm kimesneyi katl edüp ve Âyişe nâm hâtunun kılıç ile kolun mecruh edüp bu makûle fesad ü ta’addîden hâlî değıllerdir.”⁷² Burada adları zikredilen kişilerin, oğullarıyla beraber genç kızlara ve oğlanlara saldırdıklarının söylenmesi, daha önce de işaret edildiği gibi *suhte tâifesinin* karakteristik yapısına uygun görünmektedir. Bu gibi şikâyetlere karşılık olarak merkezden yazılan emirlerde, iddiaların araştırılması ve muhtemel suçlulara verilecek ceza hususu, büyük ölçüde mahallî mercilere havale ediliyordu.

Bu tarihlerde İçel’deki bozguncular arasında, sancağın yerli yörük aşiretlerinin adına nadiren rastlanıyordu. 1589 sonlarına ait bir kayıttta, Silifke’de Bozdoğan cemaatinden Hacı Ali’nin kendi halinde durmayıp, alakası olmayan işlere karıştığı ve bazı kişileri *ehl-i örfe* gammazladığı söylenmişti.⁷³ Mamafih *ehl-i örf* kesiminden olanlar da, bir şekilde halktan para koparmak için fırsat kolluyorlardı. İçel Alaybeyi’nin kardeşi Lütfi’nin, fesat ehli kişileri yanında sakladığı ve haksız şekilde ahaliden para topladığı haber verilmişti.⁷⁴ Hakkındaki iddialara rağmen Lütfi’nin bir yıl sonra bu defa sancakta *alaybeyi* olmuştur.⁷⁵ Karaman ve İçel taraflarındaki yüksek gelirli *mukataaların mültezimi* olan Haydar Çavuş’a dair iddialar ise daha da vahimdi. Ziyade “ehl-i fesad” olduğu söylenen bu kişi, hakkındaki birçok şikâyetten sonra tutuklanıp Konya Kalesi’nde hapsedilmişti. Hazineye yüklü miktarda borcunun olduğu da açığa çıkmıştı. Şayet onun hakkında ölüm cezası verilecek olursa, devletin alacağı tahsil edilmesinin mümkün olmayacağı söylenmiş, buna karşılık halk, “*mezkûr zâlimin şer’le hakkından gelinür ise zimmetine lâzım olan mâl-ı mîrîyi biz kendü malımızdan edâ edelim*” diyerek, onun cezalandırılmasını istemişlerdi.⁷⁶

Mevcut arşiv kaynakları, 1592 ve 1593 senelerinde İçel’de *suhte fesâdı* ve diğer güvenlik sorunlarının ne gibi bir seyir izlediği hususunda sessizdir. Lakin 1594 yılı başlarına ait kayıtlardan, özellikle sancaktaki *timar erbâbıyla* alakalı güvenlik sorunlarının devam ettiği anlaşılmaktadır. Timar sahiplerinden çoğunun asıl derdi, bir şekilde seferden kaçmanın yollarını bulmaktı. Bu meyanda başvurdukları yöntemden birisi de, adlarını “Kıbrıs çavuşu” olarak kaydettirerek, adada vazifeli gibi görünüp bu yolla seferden kaçmaktı. İçel Beyi Sinan’ın bildirdiğine göre bu şekilde İçel *sipâhî*lerinden 50-60’dan fazlası *çavuşluğa* geçmişti. Ancak hükümet tarafından, bunların da ayırım yapılmaksızın sefere koşulması emredilmişti.⁷⁷ Eyaletlerdeki asıl askerî güç olan *timarlı sipâhî* sınıfında bu gibi yozlaşma emarelerinin görülmesi, merkezî idareyi, asker toplama hususunda yeni bazı yollar aramaya mecbur bıraktı. Üstelik bu yılın baharından itibaren Avusturya üzerine “azim sefer” planları yapılıyordu. İşte böylesi sıkışık şartlarda, Anadolu’daki diğer sancak beylerinin yanı sıra İçel Beyi’ne de yazılan 19 Mart 1594 tarihli *fermanla*, *sancak askerinin* yanı sıra ilk defa 30 nefer tüfekli *sekban* yazarak sefere katılması istendi, bu hususta gevşek davranması halinde şiddetli biçimde cezalandırılacağı tehdidinde de bulunuldu.⁷⁸ Fakat bu arada merkeze, Sinan Bey’in azlinden sonra göreve getirilen İçel Beyi Hasan’ın, “sizi seferden alıkoydum” diyerek *sipâhî*lerden *bedel akçesi* aldığına dair haberler ulaşmıştı. Doğal olarak buna sert tepki gösterilmiş ve ne miktar *bedel* aldıysa iade etmesi ve bu gibi işlere tevessülden kaçınması emredilmişti.⁷⁹ Bu safhada *bedel* alınmasına müsaade edilmediyse de, bir müddet sonra buna izin verildi ve bu husustaki

⁷² BOA, MD, nr. 66, s. 81, hkm. 171 (5 Aralık 1589).

⁷³ BOA, KK, nr. 119, s. 171 (29 Aralık 1589).

⁷⁴ BOA, KK, nr. 119, s. 179 (29 Aralık 1589).

⁷⁵ BOA, KK, nr. 121, s. 293 (5 Ekim 1590).

⁷⁶ BOA, MD, nr. 66, s. 234, hkm. 506 (20 Mart 1590).

⁷⁷ Bu hususta Kıbrıs Beylerbeyi’ne yazılan *hüküm*: BOA, MD, nr. 72, s. 177, hkm. 336 (13 Şubat 1594).

⁷⁸ BOA, MD, nr. 72, s. 113, hkm. 222.

⁷⁹ BOA, MD, nr. 72, s. 256, hkm. 504 (20 Mayıs 1594).

karar, 2 Haziran 1594 tarihinde Karaman ve İçel'deki idarecilere gönderilen *fermanla* duyuruldu. Buna göre İçel'deki *zeâmet* ve *timar* tasarruf edenlerden, kendilerine bağılı *sipâhîlerin* seferden muaf tutulması karşılığı olarak, kaza kadıları marifetiyle her 1.000'de 1.000'er akçe *bedel* alınması, daha önce toplanarak ambarlara konulmuş olan mahsulün ise geri iade edilmemesi istendi.⁸⁰ *Bedel* hususunda iş uygulamaya geldiğinde yeni sıkıntılarla karşılaşıldı. Çünkü *zeâmet* ve *timar* sahiplerinden, *bedel* ödemedikleri halde *dirliklerine* dâhil yerlerin mahsulünü toplamak isteyenler ortaya çıkmıştı. Ayrıca Anadolu'da *zeâmet* ve *timarlar* da dâhil olmak üzere birer yıllık mahsulün, Donanma-yı Hümâyün için alınmasına karar verilmişti.⁸¹ Şu halde bir yandan *bedel* ödeme etrafındaki ihtilaflar eksik olmazken, diğer yandan *reâyânın* kaldırdığı mahsule kimin el koyacağı hususunda da kavga çıkması muhtemel gibi görünüyordu. Ayrıca İçel'de muhafaza hizmetinde bulunanların gevşek tutumlarını gösteren diğer bazı ilginç kayıtlara da rastlanmaktadır. Bunlardan biri, Anamur Kalesi'nde görevli Topçubaşı Muharrem hakkındadır. Muharrem'in kışın görevini yaparken, yaz günlerinde kaleyi terk ederek yaylaya çıktığı, bu durumda Anamur sahillerinde küffar gemileri görüldüğünde, toplarla karşı konmadığı bildirilmişti.⁸² Anamur kazasından merkeze ulaşan şikâyetlerde bazı köylerin ahali, *mirliva kethüdası* ve *subaşılardan*, "*ziyâde atlu ile dâima il üzerine çıkup salgun salup zulüm ve ta'addîleri*" dayanılmaz boyutlarda olduğundan yakınmıştı.⁸³ Sancaktaki kanunsuz işlerin bir diğerini de sâbık Sancakbeyi Sinan, Sekbanbaşı Hüseyin eliyle mühürlü şekilde merkeze gönderdiği mektupta haber vermişti. Bu defa söz konusu olan uygulama, sancaktaki yeniçeri tâifesinden bazılarının, "*yasakçı olduk*" diyerek ortaya çıkıp, hâne başına 30-40 akçe para koparmaları ve ayrıca bedava yem ve yiyecek toplamalarıydı. Oysa *yasakçı* adıyla bu şekilde dolaşılması daha önce men edilmişti.⁸⁴

16. yüzyılın sonları yaklaştıkça Osmanlı taşra vilayetlerindeki sıkıntılar, iyiden iyiye kronikleşiyor ve durumdan hiç de hoşnut olmayan halkın sızlanmaları merkeze daha sık ulaşıyordu. Bu tarihlere kadar pek de görülmedik şekilde İçel sancağındaki *âyân-ı vilâyet*, 1595'te müşterek bir şikâyet kâğıdı (*mahzar*) hazırlayarak göndermişlerdi. Yakındıkları asıl dert, uzun yıllardan beri *sekban* eşkiyasının zorbalıklarıydı. Bunlar Turgud, Bayburd, Konya, Lârende ve Tarsus taraflarından gelip, sancağa yeni tayin edilen sancakbeyinin *mütesellim* ve *kethüdalarına* yanaşarak onlar üzerinden menfaat temin ediyorlardı. Bunlardan her biri "ehl-i vukufuz" (yönetim hususunda bilgi sahibi) diyerek, *subaşı* ve *subaşı kethüdası* oluyorlardı. Daha sonra vergi toplama işini de, malî güçlerini kullanarak *iltizamla* ele geçirmeleri, onlara yeni kazanç kapıları açıyordu. Zira vergi tahsili bahanesiyle her ay kazaları *devir edip*, kanunî vergilerden daha fazla talebiyle halka zulmediyorlar, karşı çıkanları haksız şekilde uzak yerlerde hapsetmek üzere alıp götürüyorlar, bazılarını *sâî* (haberci) suretinde zulmediyorlar, hatta cinayet işlemekten bile geri durmuyorlardı. İşin daha da acı tarafı bunlar, bir sancakta anlatıldığı şekilde vurgunculuk yaptıktan sonra, haklarında şikâyetler artınca, bu defa başka bir sancağa kaçarak orada da aynı yöntemleri icra etmekten geri durmuyorlardı.⁸⁵ Halkın bu iddialarını teyit eden başka kayıtlar da vardı. Aynı tarihte Kıbrıs ve İçel'deki idarecilere hitaben yazılan bir *hükümde*, bu defa özellikle *subaşılardan* kanunsuz faaliyetleri üzerinde durulmuştu. Söylendiğine göre, sancaktaki *subaşının* her biri, maiyetindeki 30'dan fazla eşkiya ile birlikte her ay "*il üzerine çıkup fukarânın ehl ü iyalleri üzerine konup müft ü meccânen yem ü yemek ve koyun ve kuzu ve sâir*" yiyeceklerini alıyorlardı. Ayrıca yine her ay *selamlık* adıyla para topluyorlardı.⁸⁶ Bu tarihlerde sadece İçel'de değil, aynı zamanda çevredeki sancaklarda güvenliği tehdit eden türlü haller görülüyordu. Karaman Beylerbeyi'nin yanı sıra Konya, Lârende, Gaferiyad, Ermenek,

⁸⁰ BOA, MD, nr. 72, s. 452, hkm. 871.

⁸¹ BOA, MD, nr. 72, s. 330(?), hkm. 647.

⁸² BOA, MD, nr. 72, s. 404, hkm. 778 (25 Nisan 1594).

⁸³ BOA, MD, nr. 72, s. 258, hkm. 509 (20 Mayıs 1594).

⁸⁴ BOA, MD, nr. 72, s. ..., hkm. 544 (18 Haziran 1594).

⁸⁵ BOA, MD, nr. 73, s. 193, hkm. 450 (10 Mayıs 1595).

⁸⁶ BOA, MD, nr. 73, s. 193, hkm. 451 (10 Mayıs 1595).

Pirluganda, Ereğli, Karabekir, Eskiil, Beyşehir ve Seydişehir kadılarına gönderilen 7 Ağustos 1595 tarihli *hükümde*, buralarda bazı kişilerin “*cebeci ve topçu ve sipâhî olduk*” diyerek ortaya çıkıp, türlü şekillerde eşkıyalık ettikleri yazılmıştı.⁸⁷ Aynı tarihte İçel’deki *timar erbâbından* bazı kişilerin, fesat ehli oldukları gerekçesiyle *dirlikleri* ellerinden alınarak başkalarına verilmişti.⁸⁸ Kıbrıs yeniçerilerinden olup Silifke’de ikâmet eden Mehmed-oğlu Mustafa’nın ise, şerir bir kişi olup, ulemaya küfrettiğine dair şikâyet kayda geçmişti.⁸⁹ Yine bu sırada Tarsus sancağında da bazı can sıkıcı gelişmeler olmuştu. Merkeze gönderdikleri mektupla haberi verenler Karaman Beylerbeyi Hasan, onun kâimmakamı Hasan’ın yanı sıra Sarıkavak, Silifke ve Karataş kadıları idi. Bunların yazdığına göre *timar erbâbı* olduğu halde, kendi rızasıyla feragat ettikten sonra Yağda kazasında oturan Hacı Nasuh, başına 150 kadar eşkıya toplamıştı. Bağdat, Halep ve Kıbrıs arasında ticaret yapan tüccar kervanlarının yollarına inerek mal ve erzaklarını gasp etmeyi alışkanlık haline getirmişti. Ayrıca bunlar çarşı ve pazarları basarak, esnafı bir nevi haraca bağlamışlardı. Ahalinin kadınlara saldırdıkları ve bazısını katlettikleri de söylenmişti.⁹⁰ Karataş kazasına bağlı Ayaş ve Sömek köylerinde de yine *timar erbâbından* Ozan, sancakbeyinin *haslarını iltizamla* alıp, maiyetindeki adamlarıyla tahsilat yapmak bahanesiyle köylüden zorla at ve deve topladığı gibi, “*ayda bir kere salgun*” çıkarmak suretiyle 50’şer akçe para tahsil ettiği, kadınlara ve oğlanlara da musallat olduğunu Karataş Kadısı haber vermişti.⁹¹ İçel Beyi’nin kâimmakamı ise, Mara Kalesi sakinlerinden Mustafa adlı kişinin, halkın malına ve canına yönelik eşkıyalığını rapor etmişti.⁹² Tüm bu nevi olaylar, *suhte* gruplarının İçel topraklarında yığılmasının devam ettiği tarihlerde, bölgede ciddi güvenlik zafiyeti ve toplumsal huzursuzluğun olduğunu gösteriyordu.

Arşiv kayıtları, 1596 ve 1597 yıllarında İçel sancağında toplumsal yapıyı etkileyen nelerin yaşandığını anlama hususunda yeterli bilgi ihtiva etmemektedir. Bununla birlikte 1597 sonlarına ait kayıtlarda, “şaki ve ehl-i fesad” olarak tanımlanan bazı kişilerin, kanunsuz işlerinden haber verildiği görülür. Silifke’den Hacı Veli bunlardan birisidir ve özellikle halkı *ehl-i örfe* gammazlamak suretiyle para koparmaya çalıştığına işaret edilmişti.⁹³ Keza timar sahiplerine ait birçok anlaşmazlık da yazışmalara konu olmuştu.⁹⁴ İçel *timarlı sipâhîlerinden*, şark seferinde iken hayatını kaybetmiş olanların *mahlûl* kalan *timarlarının* tevcihi hususunda da bazı anlaşmazlıklar yaşanmıştı.⁹⁵ Ayrıca Eğri seferi sonrasında yapılan yoklamada mevcut bulunmadıkları gerekçesiyle *timarları* alınan *sipâhîlerin* durumu da karışıklığın artmasına neden olmuştu. Askerî seferlerle alakalı ortaya çıkan bir diğer nâhoş durum da, savaşlarda yaşamını yitiren *sipâhîlerin mahlûl* kalan *dirliklerinin*, mirasçıları yerine *divan çavuşlarına* veya diğer başka kişilere tevcih edilmesiyle ortaya çıkan huzursuzluktu.⁹⁶ *Zeâmet* ve *timar* anlaşmazlıklarına ait kayıtları ihtiva eden ve *Kâmil Kepeci (KK)* tasnifinde yer alan defterler incelendiğinde, 1598 yılında İçel sancağında ve muhtemelen diğer birçok Anadolu livasında,

⁸⁷ BOA, MD, nr. 73, s. 300, hkm. 678.

⁸⁸ BOA, MD, nr. 73, s. 522, hkm. 1139.

⁸⁹ BOA, MD, nr. 73, s. 12, hkm. 31 (21 Ağustos 1595).

⁹⁰ BOA, MD, nr. 73, s. 546, hkm. 1190 (6 Eylül 1595).

⁹¹ BOA, MD, nr. 73, s. 548, hkm. 1194 (12 Eylül 1595).

⁹² BOA, MD, nr. 73, s. 527, hkm. 1151 (24 Eylül 1595).

⁹³ BOA, KK, nr. 133, s. 6 (26 Aralık 1597).

⁹⁴ BOA, KK, nr. 133, s. 13; KK, nr. 132, s. 28 (25 Ocak 1598).

⁹⁵ Silifke’ye bağlı Persendi köyünden timar sahibi Arslan, şark seferinde şehit olunca mahlûl kalan timarı oğlu Kurd’a, Serdar Sinan Paşa tarafından tevcih edildiyse de, sonrasında Osman adlı kişi ortaya çıkarak kendi üzerine *berat* ettirmesi karışıklığa sebep olmuştu (BOA, KK, nr. 132, s. 48, 9 Şubat 1598). Aynı tarihlerde benzer bir anlaşmazlık Mut kazasında timara sahip Musa için de yaşanmıştı (BOA, KK, nr. 133, s. 96).

⁹⁶ Ermenek’in Dindebolu köyünde timara sahip Seydi Yahya’nın Eğri Kalesi’nin fethi sırasında öldüğü iddiasıyla, mahlûl kaldığı söylenen timarı önce Divân-ı Hümâyün kâtiplerinden Mehmed’e tevcih edilmiş, daha sonra Yahya’nın oğulları ortaya çıkarak hak iddiasında bulunmuşlardı (BOA, KK, nr. 133, s. 237, 18 Nisan 1598). Benzer bir anlaşmazlık, Sinanlı kazasında timarı olup Eğri seferinde ölen Ali’nin mahlûl kalan timarı üzerinde de yaşanmıştı (BOA, KK, nr. 134, s. 9).

timara dair ihtilafların had safhaya ulaştığı açıkça görülür. Bütün bunlar, 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, *timar sistemi* etrafında ciddi ölçüde huzursuz ve patlama potansiyeli taşıyan kitlenin biriktiğini gösteriyordu. Bu arada *suhte tâifesi* ise, sessizliğe gömülmüş gibi görünüyordu. Ancak ilginç şekilde bu iki kesimin yolları, aynı sene Lârende’de kesişti ve müştereken isyana kalkıştılar. Arşiv belgelerinin sessiz kaldığı 1598’de Lârende’ye *suhte* saldırısı hakkında yegâne bilgi kaynağı, Osmanlı tarihçisi Selânikî’dir. Onun yazdığına göre Lârende şehrinde, *suhte* gruplarıyla beraber azledilmiş sancakbeyi ve beylerbeylerinin *sekban*larında oluşan 3.000 kadar eşkıya birikmişti. Bunların, halkın canına ve malına saldırmaları üzerine, vilayetten toplanan askerî birlik üzerlerine gönderilmiş, arasındaki çatışmada iki taraftan da ölenler olmuştur. Haberin İstanbul’a ulaşmasından sonra durum müzakere edilmiştir. “*Memleket hâlî, beğlerbeği seferde, vilâyet muhâfazasına âdem lâzımdır*” denilerek, bu gailenin bertaraf edilmesi için Saatçi Vezir Hasan Paşa, Temmuz 1598 başlarında Karaman muhafazasına tayin edilmiştir. Eşkıya karşısında ittifak halinde ayağa kalkan *memleket eri* galip gelmiş, ele geçirilen *suhte tâifesi*nden birçoğu öldürülmüş, kesilen başları İstanbul’a getirilerek Divanın önüne dökülmüştür.⁹⁷ Bu hadisede dikkati çeken asıl husus, *suhte* ile *sekban* kesiminin birlikte hareket etmesidir. Lakin bu birliktelik uzun sürmeyecektir. Birkaç yıl sonra İçel kaleleri tek tek *suhte* gruplarının elinde geçtiğinde, sancakta düzeni yeniden sağlama göreviyle İçel’e gelen Mehmed Bey’in, bu işteki asıl vurucu gücü maiyetindeki silahlı *sekban* askeri olacaktır. Zaten sonrasında bu iki âsi grup, birbirlerinin amansız hasımları haline gelecek, bu husumetten bölge halkı dramatik boyutlarda mağdur olacak ve iki taraf arasında kalıp ezilecektir.

İkinci Safha: Kitlese İsyân

17. yüzyıla kadar medreseli talebelerin İçel sancak sınırları dâhilindeki faaliyetleri, sistematik bir kalkışmadan ziyade, mahallî eşkıyalık olayları gibi görünüyordu. Ancak yeni bir asra girilirken, bu mevcut durumda belirgin değişiklik görülmeye başlandı. Artık bölgedeki *suhte fesâdı*, sayıları binlerle ifade edilen kalabalıkların, mevcut kurulu düzene topyekûn saldırılarına dönüştü ve birkaç yıl içinde sancağın neredeyse tüm önemli kaleleri *suhte* gruplarının eline geçti. Durumun kötüye gitmesinin, elbette bölgenin iç dinamiklerinden kaynaklanan sebepleri vardı. Daha önce temas edilen bekâr nüfustaki anormal artış, patlama tehlikesi taşıyan başlı başına bir risk unsuruydu. Buna diğer bazı arızî ve konjonktürel sebepler de eklendi. Eğri seferinde “tabur muhârebesi”nden firar eden *timarlı sipâhilerin dirliklerinin* ellerinden alınması, bu nevi sebeplerden birisiydi.⁹⁸ Diğer Anadolu sancaklarının yanı sıra, İçel’de de sefer kaçkını *sipâhilerin* durumuna dair 1600 tarihli defterlerde, birçok kayda rastlanır.⁹⁹ Bunun yanı sıra, görevden azledilen yöneticilerin maiyetlerindeki *sekban* sınıfının “kapısız” kalması, bunları eşkıyalık hususunda zaman zaman *suhte* ile birlikte harekete mecbur bırakmıştı. Ama yine de 1600’den itibaren İçel’de *suhte fesâdı*ni alevlendiren asıl rüzgâr, sancak hâricinden Tarsus, Lârende ve Antalya taraflarından esmiştir. Zira yıllardan beri buralarda biriken gruplar, son zamanlarda ciddi darbe alınca çareyi, İçel sancağının engebeli ve korunaklı arazisine kaçmakta bulmuşlardı. Böylece sancaktaki mevcut bekâr nüfusa, hâriçten bu şekilde gelen *suhte* grupları da eklenmiştir. Şu halde 17. yüzyılın başlarında bölgede, yerli medreseli ve bekâr grubun yanı sıra, dışarıdan gelen *suhte* ile kapısız kalan *levant* sınıfına mensup, sayıları binlerle ifade edilen tamamen kontrolsüz nüfusun yığıldığı anlaşılmaktadır.

Dönemin yazarlarından Topçular Kâtibi, bu duruma özellikle vurgu yaparak, Kara Yazıcı isyanının sürdüğü tarihlerde Hüseyin Paşa’nın Temmuz 1601’de, İçel’de Silifke kazası ile Tarsus ve Antalya taraflarından *sekbanlar* topladığına, ayrıca Tarsus’ta biriken *suhtenin* sayısının binleri

⁹⁷ *Tarih-i Selânikî*, C. II, s. 751, 757-758.

⁹⁸ Ayrıntı için bakılabilir: Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s. 344 vd.

⁹⁹ Silifke sipâhilerinden sefer kaçkını Hüseyin’in timarı hakkında: BOA, KK, nr. 141, s. 160.

bulduğuna işaret eder.¹⁰⁰ Nitekim 1601 senesi yaz aylarında Tarsus halkı umumî şekilde mahkemeye gidip, vilayetlerinde ortaya çıkran *sekban* ve *sâir eşkiyâ* tarafından, emlâk ve erzaklarının gasp edildiğini söyleyerek imdat istemişlerdi. Bunun üzerine Tarsus'ta ikâmet eden *dergâh-ı mualla müteferrikalarından Mehmed'e*, eşkiyanın defi için görev verilmişti. Ayrıca lüzumlu güvenlik tedbirini almaları hususunda Tarsus beyi ve kadısına da emir yazılmıştı.¹⁰¹ Yine bu sıralarda *suhte* grupları Lârende kasabasına da bir baskın düzenlemişlerdi. 1601'de Lârende kazası halkının gönderdiği *mahzarda* yazılanlara göre, Tarsus ve İçel taraflarında toplanan *suhte* eşkiyası gelip Lârende kasabasını basmışlar, nice adam katledip evlerini ateşe vermişler, değirmenlerini yıkmışlar, yardım için gönderilen Yeniçeri Mehmed, âsilerin üzerlerine varıp 40-50 neferini bertaraf etmişti.¹⁰² Aynı tarihlerde Ermenek Kadısı Siyami Efendi'nin merkeze ulaşan mektubunda yazılanlar, asıl büyük sıkıntının İçel tarafında olduğunu haber veriyordu. Söz konusu mektupta, Ermenek kazasındaki hadiseler şöyle anlatılmıştı:

“İçel sancağında Selendi ve Mamuriye kazâlarının ve ol etrafın eşirrâ ve eşkiyâ suhtevatına baş ve buğ olan Tarsus sancağından Sarı İsmail ve Sinanlı'dan Sunullah-oğlu Abdurrahman ve Mamuriye'den Pîrî ve Câhil Sinan ve Mûsâ ve Selendi'den Kara Sinan ve Mehmed Ali ve Ahmed ve Sarı Yakub ve Hacı Bestan-oğlu nam kimesneler ittifakıyla ol etrafda olan suhtevat eşkiyâsını cem' edüp Tarsus câniblerine varup yedi yüz mikdarı tûfeng-endaz ehl-i fesad ile mâh-ı Muharremü'l-haramın evâilinde [Temmuz 1601 başı] gice ile kasaba-i Ermenek'i basup Lamas nam karyeden eşirrâ üzerine serdar olan Emrullah'ı ve Başdere'den Nurullah nam kimesneyi ve kasabadan Hüseyin ve Hasan ve Hacı Resul ve Hâşim ve Kadri ve Mustafa ve Sarıca ve Şâban ve Mehmed ve Receb ve diğer Mustafa ve Hazar ve Gargara'dan Bahadır tahminen yüz neferden ziyâde müslümanları bi-gayr-i hakkın tutup katl edüp ve kasabada bindan ziyâde dükkân ve ev kapuların bozup içlerinde olan cümle erzak ve esbapların gâret ü hasârat eyleyüp kassar-hâneleri basup yiğirmi bin mikdarı dülbend ahz eyleyüp ve şehir ve kurânın ekser yerlerin ve câmi-i şerîf ve evlerin ihrak eyleyüp ve müslümanların üç yüz re's mikdarı davarların cem' edüp yüz elli yük mikdarı esbap ve erzak Tarsus eşirrâsına ve yüz yük mikdarı Mamuriye eşirrâsına ve seksen yük mikdarı Selendi eşirrâsına verüp ba'dehû Pirluganda kazâsına varup anı dahi bişhun edüp muhârebe ve mukâteleye mübâşeret etdiklerinde budan akdem İçel ve ol etrafın muhâfazasına ta'yîn olunan dergâh-ı mu'allâm yeniçerilerinden İshak-oğlu Mehmed için yarar âdemler ile erişüp bir gün ve bir gice ceng edüp inâyet-i hakk ile kırk mikdarının başların kesüp sâirlerin dahi dağıdıp etrafa ve civârında perâkende vü perîşan olmuşlar iken tekrar cem' olup azîm tedârükle cem'iyyet eyleyüp girü müslümanlar üzerine katl ve gâret kasdında oldukları muhakkak olup merkûm Yeniçeri Mehmed bu def'a dahi üslûb-ı esbak üzere serdar ta'yîn olunursa ol etrafda fesâd ü şekâvet üzere olan suhtevat ve sâir eşkiyânın haklarından gelür deyü arz edüp merkûm Mehmed bu sene seferlü olmayup serdar ta'yîn olduğuna hâlâ Âsitâne-i sa'âdetimde Yeniçerileri Ağası'nın kâimmakamı olup Zağarcı-başı olan kıdvetü'l-emâcîd ve'l-ekârim Kurd dâme-mecduhû mektub virmeğîn merkûm kemâkân üslûb-ı sâbık üzere eşkiyâ üzerine haklarından gelmek için baş ve buğ ta'yîn olunmuşdur buyurdum ki.”¹⁰³

Suhte ve diğer eşkiyanın Ermenek kasabasını basması hadisesi, 4 Temmuz 1601 tarihinde meydana gelmişti. Olayın İstanbul'da duyulmasından sonra, iki aya yakın herhangi bir karşı teşebbüste bulunulmamıştır. 24 Ağustos'ta İçel'deki kaza kadılarına hitabe bir *hüküm* kaleme alınmak istendiyse de, bu emir yarım bırakılmış ve iptal edilmiştir.¹⁰⁴ Nihayet 5 Ekim 1601 tarihinde İçel, Tarsus, Lârende, Gaferiyad ve Aladağ sancaklarındaki kadılara hitaben yazılan *hükümde*, söz konusu kalkışmanın bastırılması için gerekli uyarılar yapılmıştır. Sancak

¹⁰⁰ Topçular Kâtibi, s. 321.

¹⁰¹ BOA, KK, nr. 70, s. 464 (24 Ağustos 1601).

¹⁰² Lârende Kadısı Seyyid Ahmed'e yazılan *hüküm*: BOA, KK, nr. 146, s. 21b.

¹⁰³ BOA, KK, nr. 70, s. 625.

¹⁰⁴ BOA, KK, nr. 70, s. 463.

beylerinden her birinin kifayet miktarı tüfekli adam ve ok atmayı beceren *il eri* toplaması, daha sonra Mehmed Çavuş ve Yeniçeri Mehmed ile ittifak ve müzakere halinde âsilerin üzerine varmaları, ele geçirdiklerini mahkemeye çıkarmaları ve verilecek karara göre hareket etmeleri istenmiştir.¹⁰⁵

Ne var ki, merkezden yazılan bu gibi mutat emirlerle taşrada sükûnetin sağlanması gerçekten çok zordu. Nitekim aynı tarihlerde İçel'in diğer başka kazalarında da, yine *suhte* kesimiyle alakalı ciddi güvenlik sorunlarının yaşandığı anlaşılmaktadır. Vezir Hafız Ahmed Paşa'ya gönderilen 2 Ekim 1601 tarihli *hükümde* yazılanlar açıkça bunu gösteriyordu. Bu emirde, *suhte tâifesi*ni İçel'deki faaliyetleri hakkında şu bilgiler verilmişti: Karataş Kadısı'nın, halkın umumî şikâyetine istinaden bildirdiğine göre, *suhte eşkiyası* bölgede 7-8 seneden beri faaliyet halindedir. Daha önce Vezir Hasan Paşa durumu hükümete arz edince, eşkiyanın dağıtılması için Veli Bey görevlendirilmişse de, onun ölümüyle bir netice alınamamıştır. Üstelik *suhte tâifesi*, "siz bizden şikâyet eylediniz" diyerek çavuşlardan ve *timar erbâbı*ndan 40-50 kişiyi öldürmüşler ve halkı bir nevi haraca bağlamışlardır. Sonra İçel'e idareci tayin edilen Seydi Bey, 1.000 kadar atlı ile sancağa geldiye de, eşkiyanın bertaraf edilmesi için bir iş çıkaramadığı gibi, halk üzerine 2'şer yük (200.000) akçe vergi tevzi etmek suretiyle, onları daha da zora sokmuştur. Bu durumda *baş* ve *buğ* tayin edildiği söylenen Ahmed Paşa'dan, şikâyet konusu olan hususların düzeltilmesi istenmiştir.¹⁰⁶ Ancak merkezî idarenin, bölgede asayiş sağlaması için gösterdiği çabaya rağmen, 1601 yılı sonlarına gelindiği halde, kayda değer bir netice alınamamıştı. Bu nedenle İçel sancağındaki kadılar ve ileri gelenler (*âyan*), İstanbul'a giderek acıklı durumlarını Divân-ı Hümâyun'a arz ettiler. Bölgede "ehl-i fesad"ın sayısının çok fazla olduğunu, bunların zulmüne dayanamayan halktan bazılarının yerlerini-yurtlarını terk ettiklerini, şayet fesat def edilmezse, o diyarın tamamen harabeye dönmesinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürdüler. Sonra da sâbık İçel Beyi Seyyid Ahmed Bey'in, bu işin üstesinden gelmeye muktedir bir kişi olduğunu söyleyerek, eşkiyanın dağıtılması görevinin ona tevdi edilmesini istediler. Nitekim İçel halkının bu talebi hükümet tarafından da uygun görülerek Seyyid Ahmed Bey'e, İçel'deki *suhte tâifesi* ve diğer eşkiya gruplarının dağıtılması görevi verildi. Bu hususta kendisine yazılan 5 Ocak 1602 tarihli *hükümde*, İçel'deki askerinin yanı sıra şayet ihtiyaç olursa Alaiye Beyi'nden de yardım alması, eşkiyanın üzerine varması, ele geçirerek mahkemeye çıkarması, 15 yıl geçmemiş davaların görülmesi, hapiste tutulması icap edenlerin hapsedilmesi, fakat bu bahaneyle kalabalık atlı ve piyade maiyetiyle sancakta gezerek halktan bedava yem ve yiyecek talebinde bulunmaması tembihlendi.¹⁰⁷ Fakat öyle anlaşılıyor ki, düşünülen bu tedbirlerin kısmen semeresi görülmekle birlikte sıkıntılar devam ediyordu. Zira 1602 senesi başlarında, bu defa unvanının "paşa" olduğu dikkati çeken Seyyid Ahmed Paşa'ya yazılan emirde, İçel sancağında fesat ehlinin çoğaldığı ve bunların şekavetinin ve halka zulmünün günden güne arttığı söylenmişti.¹⁰⁸ Ayrıca yine 1602'de, Silifke'de yaşayan Kara Mustafa'nın bazı kanunsuz işleri kayda geçmişti. İçel Beyi'nin bildirdiğine göre, şaki ve fesat ehli olan Kara Mustafa'ya daha önce defalarca suç isnat edilmişken, her defasında bir yolunu bularak kaçıp cezadan kurtulmuştu. Livada muhafaza hizmetindeyken maiyetine verilen Seydi Bey'in yanına varıp, *zeâmet* sahiplerinden Müteferrika Kemal'in evini basarak malını ve erzakını gasp etmişti.¹⁰⁹ Bu nevi birkaç münferit olay hariç tutulursa, arşiv kayıtlarının 1602 yılına ait sessizliği, bölgede asayiş temin için alınan tedbirlerin bir süreliğine etkili olduğuna işaret edebilir. Ama diğer yandan *suhte tâifesi*ni varlığını koruduğu da açıktır. Hatta sayıları giderek arttığı gibi, *dirlik* sahiplerinden de bunlara katılanlar olduğu anlaşılmaktadır. Zira Anadolu'da *timar erbâbı*ndan birçoğu, eşkiyalık nedeniyle Avusturya seferine iştirak edememişti ki, bunlar arasında İçel *timarlı sipâhileri* de vardı.

¹⁰⁵ BOA, KK, nr. 70, s. 625 (5 Ekim 1601).

¹⁰⁶ BOA, KK, nr. 70, s. 614 (2 Ekim 1601).

¹⁰⁷ BOA, KK, nr. 70, s. 537.

¹⁰⁸ BOA, KK, nr. 70, s. 503 (20 Ocak 1602).

¹⁰⁹ BOA, KK, nr. 148, s. 200.

Bunların yoklamada adları tespit edilerek *dirlikleri* ellerinden alındı.¹¹⁰ Böylece açıkta kalan *sipâhiler* de, *suhtenin* yanı sıra bölgede düzeni bozucu bir diğer grup olarak ortaya çıktı. Nihayet 1603 senesinde İçel sancağı, bu iki grubun öncülük ettiği dramatik olaylara sahne oldu.

1603, İçel sancağında *suhte fesâdı* ve diğer başka güvenlik sorunlarının zirve yaptığı yıl oldu. Bu yılın ilk ciddi haberleri Ermenek kazasından geldi. Lârende Kadısı Hacı Sami Efendi'nin, Temmuz 1603 tarihli *îlâmı*nda yazdığına göre şunlar yaşanmıştı: Ermenek kazasında Görmel, Boyalık ve Çukurbağ köylerinin sipâhîsi olan Yusuf, kendisine bağlı adamlarıyla Ermenek şehrini basarak, “*dört tarafından ateşe urup cemi’ erzak ve emvallerin gâret etdükerinden ma’adâ dört yüz yetmiş altı nefer nüfusun kâtillerine dâima muin*” olmuşlardır. Ayrıca Sipâhî Yusuf, Macar (Avusturya) seferi için orduya çağrılmasına rağmen bu emre itaat etmeyerek, “*sefer seferlemeyüp ve el’an yanında yetmiş-seksen nefer eşirrâ ve eşkiyâ ile gezüp şehirden şehire kâfile ve kârban geçirmeyüp isyan ü tuğyan üzere*” olmaya devam etmiştir.¹¹¹ Aynı tarihlerde, Alaiye sınırında olan Selendi kazasında farklı güvenlik sorunları kayda geçmişti. Kazanın merkezi durumunda olan Bazarıcı “*leb-i deryâ*”da bir kasaba olduğundan, “*küffâr-ı hâksar korsanı gelüp müsellemânların ehl ü iyâllerini esîr ve emvâl u erzâkların gâret ve evlerin ve harmanların ihrâk*” etmiş; ayrıca *levant* ve *suhte* eşkiyası burada da ortaya çıkarak “*katl-i nüfus ve nehb-i emvâl*” gibi işlere kalkıştıklarından, can ve mal güvenlikleri kalmayan halk kaçmış, kasabada yalnız “*e’imme ve hutebâ ve âyan*” kalmıştı. Bu durumda halk, çare olarak kasabada bulunan eski harabe kaleyi tamir ederek oraya sığınmışlar; fakat bu defa da eşkiya takımından birçok kişi kaleye girmiş ve kötülüklerini burada da sürdürmüşlerdi.¹¹²

Bunlar her ne kadar can sıkıcı haberler olsa da, 1603 yılı boyunca İçel sancağındaki en ciddi güvenlik sorunu kuşkusuz *suhte fesâdı* idi. Tarsus ve İçel sancaklarında *suhte* gruplarının yığılması son birkaç senede hızlanmıştı. Tarsus ileri gelenlerinden 18 kişi, Mayıs 1603 sonlarında hazırladıkları müşterek bir şikâyet dilekçesiyle (*mahzar*) merkezi ikaz ettiler. *Suhte* eşkiyasının, Tarsus livası ve etrafında nice seneden biri düzeni bozucu hareketlerine ara vermediklerini söylediler. Ekim 1602’de Mirliya (Ramazan-oğlu) İsmail Bey, âsilerin dağıtılması hususunda merkezden bir emir almıştı. Bunun üzerine harekete geçip, 300’den fazlasının hakkından gelmiş, kalanlardan da vilayeti temizlemek üzereydi. Fakat tam da bu sırada İçel sancağında 2.000 kadar *suhte* ve *sipahi* eşkiyasının toplandığı haber alınmıştı. Hiç şüphe yok ki, bu iki komşu sancaktaki *suhte* gruplarının birbirleriyle irtibatı vardı ve Tarsus’tan İsmail Bey’in önünden kaçanlar da İçel’e sığınmıştı. 1603 kışını İçel’de geçiren *suhteler*, baharın girmesiyle birlikte Nisan 1603 sonlarında yeniden hareketlendiler. Tarsus sancağında Elvanlı ve Gökçeli taraflarına büyük bir saldırı düzenlediler. Bu hareketin, bir yıl önce yedikleri darbenin intikamını alma amacına mâtuf olduğu ve ayrıca yağma niyetiyle yapıldığı açıktır. Yine Tarsus halkının *mahzarı*nda yazılanlara bakılırsa, 200 deve, 2.000 kadar at, katır, kısarak, kara sığır, camus ve birçok koyun ve keçilerini sürüp götürdüler. Ayrıca 30.000 altınlık kadar mal ve eşya gasp ettiler, adamlar öldürdüler. Tarsus’a saldırmak niyetinde olan âsilere karış koyan İsmail Bey’in kuvvetiyle ciddi çatışma oldu. Tutunamayan isyancılar münhezim ve perişan bir şekilde tekrar İçel topraklarına geri çekilmek zorunda kaldılar.¹¹³ İşte bunu takip eden günlerde, İçel’deki önemli kaleler birbiri ardınca *suhte tâifesinin* eline düştü. İçel sancağında yığılan grupların, nereden geldiği hususunda kayıtlarda bazı ifadeler rastlanır. Bir yıl sonra, sancağın muhafazasına görevlendirilen Nuh Paşa’ya yazılan bir *hüküm*deki şu ifadeler dikkat çekicidir: “*Geçen sene Kalender-oğlu ve Karakaş perâkendesinden ayrılan eşkiyâ ve ehl-i fesad bir iki bin*

¹¹⁰ Avusturya seferine katılmayan *erbâb-ı timarın* yoklama defteri: BOA, MAD, nr. 7727 (1012 / 1603-4)

¹¹¹ Lârende Kadısı’nın Temmuz 1603 tarihli *îlâmı*: BOA, İ.E. Dâhiliye, nr. 605.

¹¹² Kaleye “*ehl-i fesâd ve eşkiyâdan*” kimseyi sokmaması ve halkın “*rencide*” olunmaması hususunda Selendi Kadısı’na yazılan mutat emir: BOA, MZD, nr. 8, s. 156, hkm. 914. Deniz tarafından, buna benzer saldırılar Alaiye şehrine de yapılmıştı (BOA, MD, nr. 78, s. 479, hkm. 1229).

¹¹³ BOA, İbnülemin Dâhiliye, nr. 616 (Mayıs 1603 sonları). Söz konusu bu *mahzar*, Mustafa Akdağ tarafından görülmüş ve hadiseler bu belgeye istinaden anlatılmıştır (*Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s. 389).

*haram-zâde İçel câniblerine varup Mut ve Mara ve Mamuriye ve Avgadı ve Silifke ve bunların emsâli kal'ada tahassun edüp...*¹¹⁴ Aynı tarihlerde, *suhte tâifesiyle* mücadelede gösterdiği başarıya mükâfat olarak Tarsus sancağı tevcih edilen Ramazan-oğlu İsmail Bey'e yazılan *hükümde*, *suhte* sınıfından öldürdüğü 300 kişinin kesik başlarının İstanbul'a geldiği ifade edilmiştir.¹¹⁵ Burada sözü edilen maktul başları, kuşkusuz Tarsus'ta İsmail Bey tarafından yakalanıp öldürülen *suhte tâifesine* aittir.

İçel sancağında 1603 senesi bahar aylarında meydana gelen olaylardan merkezî hükümet, Lârende Kadısı Mahmud Efendi'nin 31 Mayıs 1603 tarihli *îlâmı* vasıtasıyla haberdar oldu.¹¹⁶ Mahmud Efendi ise yaşananları, İçel'de eşkiyanın muhasarası altındaki Avgadı Kalesi'nden çıkmayı başararak Lârende'ye ulaşan çavuşların beraberinde getirdiği kâğıtlardan öğrenmişti. Bu kâğıtlar arasında Avgadı Kalesi Dizdarı Hasan'ın da aralarında bulunduğu 8 kişinin müşterek *mahzarı* da vardı.¹¹⁷ Söz konusu bu belgelerde, İçel'de yaşanan son hadiseler özetle şöyle anlatılmıştı: *Suhte* ve ona bağlı isyancılar evvela sancağın önemli kalelerinden Mara, Silifke ve Akliman'ın "kilidin alıp" işgal ettiler. Kalelerde bulunan adamları katledip, çevredeki halkın canına ve malına saldırdılar. Bu arada sancaktaki *il erleri* ve *timar erbâbı*ndan birçok kimse âsilere katıldı. Silifke şehir merkezinde ve sahildeki köylerde halkın can güvenliği kalmadı. Bu sebeple kaçan yöre halkı, "bin bir belayla" daha yukarılarda bulunan Avgadı Kalesi'ne¹¹⁸ sığındılar. Peşlerine takılan âsiler kaleyi kuşattılar. Kale Dizdarı Hasan ve diğerlerinin ifadelerine bakılırsa, asilerin onlara ittifak teklif ettikleri anlaşılmaktadır. Hatta asiler, "*bu kadar top ve tüfeğimiz ile kale elimizde olduktan sonra bizzat vezîr-i âzam elli altmış bin asker ile gelirse alivermezleriz*" demek suretiyle, sahip oldukları gücü abartılı bir şekilde göstermek istemişlerdi. Buna rağmen askerler ve halk, kaleye kapanarak savunmaya çekildiler. Muhasara dört-beş ay sürmesine rağmen, korunaklı olduğu için âsiler ele geçiremedi. Bu arada Ramazan-oğlu İsmail Bey'den imdat istediler. İsmail Bey Adana, Tarsus ve İçel taraflarından oluşturduğu birliği yardıma göndermişti. Yardıma gelenler arasında *zeâmet* sahibi Dergâh-ı âlî çavuşlarından Derviş ve Mehmed Çavuş da vardı. Ne var ki, vuku bulan çatışmada asilerden birkaçı öldürüldüyse de, kesin bir netice alınamadı. Bu arda kalede erzak sıkıntısı da baş gösterdi. Daha da vahimi, bölgedeki *erbâb-ı timar* ve *il erlerinden* bazıları da asilere katıldığından, kalede sıkışan halkın durumları daha da umutsuz bir hal aldı. Güçlülük kaleden dışarıya çıkan Derviş Çavuş, Mehmed Çavuş ve İlaldı adlı *sipâhî* Lârende şehrine varıp, meramlarını Kadı Mahmud Efendi'ye şu cümlelerle ifade ettiler: "*Suhte nâmiyle zuhur eden eşkiyâ vilâyetimizi harab u beyâb etdiklerinden mâ'adâ nice fukarâyı katl edüp bin bir belâyla Avgadı Kal'ası'na düşüp beş aydan mütecâvizdir ki kal'ayı muhâsara eyleyüp feryadımıza kimesne gelmeğe imkân olmayup âhar âleme mezburlar dahi bir tarikle ferce bulup kal'adan ip ile inüp Lârende'ye düşüp ardumuzdan casuslar gelüp ellerinden halâs olduk, ahvâlimizi der-i devlete arz ediverün.*"¹¹⁹

Hadiseye dair Lârende ileri gelenlerinin gönderdiği *mahzarda* ise, *suhte* eşkiyasının Avgadı kazasına saldırdığı, burada *reâyâ* ve *timar erbâbı*nın evlerini harap edip çoğunu öldürdüğünden

¹¹⁴ BOA, KK, nr. 70, s. 36 (Eylül 1604).

¹¹⁵ BOA, KK, nr. 70, s. 364 (27 Kasım 1604).

¹¹⁶ BOA, İbnülemin Dâhiliye, nr. 620 (31 Mayıs 1603).

¹¹⁷ Avgadı Kalesi halkının yanı sıra, Lârende ileri gelenlerinin *mahzarı* da aynı dosyadadır (BOA, İbnülemin Dâhiliye, nr. 616).

¹¹⁸ Avgadı, günümüzde Erdemli şehir merkezinin yaklaşık 35 km. kuzeyindedir. Köyün/mahallenin adı Aydınlar olarak değiştirilmiştir. Torosların Akdeniz'e bakan diğer birçok yerinde olduğu gibi, burada da Roma ve Bizans uygarlıklarına ait tarihî eser kalıntılarına rastlanır. Eski cami karşısında bulunan Avgadı Kalesi'nin harabeleri yok olmak üzeredir. Kalenin yapılışı hakkında Şenol Çelik şu bilgileri vermektedir: Avgadı Kalesi, 16. yüzyılın başlarında yapılmıştır. Osmanlı ordusunun İnebahtı, Moton ve Koron kalelerinin fethi ile meşgul olduğu bir sırada, Karaman neslinden Mustafa Bey ile Turgud ve Varsak beyleri İçel'de başkaldırıp Lârende'yi kuşatmışlardı. Bu olay üzerine Veziriazam Mesih Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri 1501 yılında Lârende'ye geldi. Ardından Taş-ili (Karataş)'ne yönelerek Avgadı'ya ulaştı. Burada sağlam bir kale yaptırarak içine yeteri kadar Yeniçeri ve Azab askeri koydu. Ayrıca savaş araç-gereçleriyle iyice tahkim etti." (*İçel Sancağı*, s. 200).

¹¹⁹ BOA, İbnülemin Dâhiliye, nr. 620.

kimse kalmadığı, ancak “bakıyyetü’s-süyûf”un (kılıç artıkları) kaleye sığındığı söylenmişti.¹²⁰ Bölgeden gelen bu imdat sesleri karşısında iş, Vezir Serdar Nuh Paşa’ya havale ve duruma göre mektup yazılması tavsiye edildi. Fakat yukarıda resmedilen hadiselerin vahametine rağmen, yardım için acil bir teşebbüste bulunulmadığı anlaşılmaktadır. Bundan ötürü Lârende’ye haber getiren çavuşlar, daha sonra tekrar Avgadı Kalesi’ne dönmüş olmalıdırlar. Zira Avgadı Kadısı Hamza’nın gönderdiği *arzuhâl* üzerine hazırlanan şu *telhiste*, buna dair satırların olduğu dikkati çeker: “İçel sancağında suhte eşkiyâsı Mara ve Silifke ve Akliman kal’alarının kilidlerin alup ve Avgadı Kal’asın dahi muhâsara edüp il erinden ve erbâb-ı timardan dahi çok kimse tâbi’ olup bile muhâsara eyleyüp zahîreye ziyâde müzâyaka olmağla Dergâh-ı âlî çavuşlarından Derviş ve Mehmed Çavuş ve zu’amâdan Ca’fer kal’aya kapanup ceng üzeredürler. Karaman’da sâkin korucu Mehmed tüfengci yoldaşları olmağla mu’âvenete varmak için emr-i şerîf recâ ederler. Bu bâbda vilâyet halkının dahi mahzarları vardır.”¹²¹ Aynı minvalde Karataş Kadısı da bir *arz* göndermiştir. Hükümete sunulan bu son kâğıtlardan birinin arkasına, cevap mahiyetinde 6 Temmuz 1603 tarihinde mesele hakkında bölgedeki yetkililere hitaben üç *fermanın* yazıldığı kaydı düşülmüştür. Fakat *mühimme defterleri* arasında bunların kaydına rastlanmamaktadır. Bununla birlikte sonrasına ait yazışmalardan anlaşıldığına göre, *suhte* isyanının bastırılması görevi Hasankeyf sancağı beyi Mehmed’e verilmiştir. Mehmed Bey, muhtemelen 1603 yılı sonbaharında, maiyetinde birkaç yüz atlı ve *sekban* ile İçel’e gelmiş olmalıdır. Fakat Mehmed Bey, bu bahaneyle halkın malına ve canına müteceviz birçok kötü olaya sebebiyet vermek suretiyle, sancağın bozulmuş sosyal düzenine bir darbe daha vuracak ve Celâlî Muslu Çavuş isyanının müsebbibi olacaktır.¹²²

Anadolu eyaletlerinin Celâlî isyancılarının tasallutunda olduğu tarihlerde, İçel’deki asıl sorun *suhte fesâdı* idi. Mehmed Bey’in, isyanı bastırmak ve düzeni yeniden tesis etmek göreviyle İçel’e gelmesi, beklenen sükûneti sağlamadı. Zira âsilere karşı sert davranması ve bu sırada yerli halkın da onun şiddetinden nasibini alması, kısa sürede ciddi hoşnutsuzluğa neden oldu. 1604 yılı başlarında Avgadı Kadısı ile Mirliva Kâimmakamı Mahmud, ayrı ayrı mektuplar yazarak, bölgede olup bitenler hakkında merkezi bilgilendirdiler. Onlar mektuplarında, “ehl-i fesâd ve eşkiyâdan” olduğunu söyledikleri Mehmed Bey’in, İçel’deki faaliyetlerine dair şu iddialarda yer vermişlerdir: Mehmed Bey, “*livâda suhte tâifesi vardır ve muhâfazasına me’murum*” diyerek, yanına eşkiyadan birkaç yüz atlı ve *sekban* toplayarak İçel’e geldi. Burada Ermenekli Seydi, yerli halktan Ali Çavuş, Avgadı Kalesi Dizdarı Hasan, *timar erbâbından* Çayundur Cafer, Derviş Çavuş, Süleyman Çavuş, Çandar Osman, Şeref-oğlu Derviş, Bozkırlı-oğlu Muslu Çavuş, amcası Mahmud, Arslan Gâzi-oğlu Ali, Mehmed Çavuş, Sarı Mehmed, Elin-oğlu Derviş, Kara Mürsel, Kör-oğlu, Mehmed, Kasap İsa-oğlu Mehmed, Demirci Hasan, Çorak Hüseyin, Osman-oğlu İsmail Durmuş, Kara Kemal, Sefer, Yusuf, diğer Yusuf, Receb, Ömer Çavuş, Çavuş-oğlu Ali ve *levant* takımından diğer başka kişiler ona katıldı. Bunlar halkın mal ve erzaklarına saldırdılar, evlerini yaktılar, 200’den fazla kişiyi öldürdüler, 50’den fazla erkek çocuğu kaçırdılar, kadın ve kızları *leventlere* verdiler. 300 kadar adamı tutup hapse attılar ve bunlara gece gündüz işkence ettiler. Sonra da halka 700.000 akçe ceza kestiler. Bu para tahsil edilmedikçe, hapisteki adamları

¹²⁰ BOA, İbnülemin Dâhiliye, nr. 616. Bu belgenin latinizesi için şuraya bakılabilir: Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s. 481-482.

¹²¹ BOA, İbnülemin Dâhiliye, nr. 616.

¹²² İçel’de *suhte fesâdı* ve eşkiya gruplarının zulmü altında ezilen halkın feryadı karşısında, merkezî idarenin bir anlamda kayıtsızlığına Mustafa Akdağ, şu ağır sözlerle işaret etmektedir: “İran ve Avusturya seferlerine bütün kuvvetlerini bağlamış bulunan hükümet, Anadolu’daki hadiselerle olduğu gibi, buradaki suhte tahribatına ve bundan ileri gelen feryatlara da ancak seyirci kalmakta ve kadılara ‘ehl-i fesadın hakkından gelinmesi’ için âdet olan feranları yollamaktan başka bir şey yapamamaktaydı. 1603 yazında Celâlî seferine memur olan Nuh Paşa’ya bu mesele de havale olmuştu. Fakat, ‘Serdar’ın diğer ümerâdan farkı yoktu. O da Anadolu’daki kanlı boğuşmalara seyirci olarak kaleden kaleye gezmekle yetinmekteydi. Şu halde, suhtelere bir şey yapılamadı ve bunlar bu havalide Muslu Çavuş’un türemesine kadar devam etti.” (*Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, s. 390). Muslu Çavuş isyanı, tarafımızdan başka bir makalede geniş biçimde ele alındığı için, burada üzerinde durulmamıştır.

salmayacaklarını söylediler. Tahminen 6.000'den fazla koyun ve keçi, 1.000 deve, 2.000 öküz ve inekle diğer başka hayvanlarını sürüp götürdüler. Ayrıca buğday, arpa, bal, yağ ve sair yiyeceklerini yağmaladılar. Daha sonra bunlar Avgadı, Silifke ve Mut kalelerinin içlerine girip, halka envai çeşit zulümler ettiler. Bütün bu iddialara karşılık hükümet tarafından, 5 Nisan 1604 tarihinde Kıbrıs Beylerbeyi'ne ve İçel'deki kaza kadılarına emir yazılarak, iddiaların mahkemede görülmesi ve mağdur olan halkın mağduriyetlerinin giderilmesi istendi.¹²³ Bu kayıtlarda anlatılanların, durumun ciddiyeti hususunda merkezin dikkatini çekmek için kısmen abartılmış olması muhtemeldir. Özellikle öldürme ve diğer hususlarda verilen rakamların, kesin sayılar olmaktan ziyade, sembolik ve genel büyüklük ifade ettiği açıktır.

İçel ahali, Mehmed Bey'in icraatlarından yakınırken yine de o, halkın şikâyetlerini merkeze iletmeye devam ediyordu. Gülnar hazası birkaç defa *suhte tâifesi* ve diğer eşkıya gruplarının baskınına uğradığından, halkın mal ve eşyası yağmalanıp bazıları da öldürülmüştü. Geride kalanlar korkudan yerlerini terk ederek çevreye dağılmıştı. Bu durumda kazadan vergi tahsilinde de zorluk yaşanmaya başlanmıştı. Mehmed Bey, yerlerine dönmeleri hususunda kaza halkına haber gönderince onlar, "*eşkyâ ve ehl-i fesad üzerimize geldiklerinde tahassun için kal'amız ve hisarımız yokdur*" diyerek özür beyan ettiler. Sonra da, eğer kasabanın yakınında eski zamanlardan kalma kaleyi kendi imkânlarıyla tamir ettirmelerine ve içine yerleşmelerine izin verilirse, geri dönebileceklerini söylediler. Bu teklife hükümetin cevabı, şayet söylendiği gibi tamir işinin hazineye yararı olacaksa buna izin verilmesi, lakin bu bahaneyle halka zulmedilmemesi şeklinde oldu.¹²⁴ Aynı tarihlerde şark seferinde olan Vezir Sinan Paşa tarafından, Karaman vilayeti ve İçel sancağının muhafazasına Nuh Paşa görevlendirilmişti. Eylül 1604'te Nuh Paşa'ya hitaben yazılan *hükümde*, İçel'deki önemli kalelerin eşkıya elinde olduğu, bunların gece gündüz mal ve erzak gasp etmeyi sürdürdükleri, üzerine kuvvet gönderilerek bunların elebaşlarından 43 neferinin öldürülüp başları kesildiği ve Mustafa Çavuş ile gönderildiği, birçoğunun ise yaralandığı ifade edilmişti.¹²⁵ Silifke'de ise asilere karşı mücadelede yararlılık gösteren yeniçerilere, 1'er akçe terakki verilmişti.¹²⁶ Aynı tarihlerde, *suhte tâifesi*yle mücadelede gösterdiği başarıya mükâfat olarak Tarsus sancağı tevcih edilen Ramazan-oğlu İsmail Bey'e yazılan *hükümde*, *suhte* sınıfından öldürdüğü 300 kişinin kesik başlarının İstanbul'a ulaştığı söylenmişti.¹²⁷ Tam da bu sırada, İçel sancağındaki *zeâmet ve timar erbâbının* durumunu ortaya koyan dikkat çekici bir kayıt vardır. Karaman Mal Defterdarı'na hitaben yazılan bir emirde, İçel'de *dirlik* tasarruf edenlerin yıllardan beri, "*suhte ile lewendât birbirine düşmüştür*" diyerek sancağın muhafazasını bahane edip seferden kaçtıkları söylenmiş ve bu sırada şark seferine çıkan orduya hemen katılması istenmiştir.¹²⁸

Mehmed Bey'in İçel'e gelmesinden sonra Mut'taki *âyan* ve *eşraf* hükümete müşterek bir dilekçe (*mahzar*) sunarak, *leventler* ile *suhte tâifesi* arasında kalan Mut kasabasının harabeye döndüğüne özellikle dikkati çektiler. Ayrıca çevredeki köylerin halkı da kasabaya gelip, bu iki gruptan çıktıkları sıkıntıları dile getirmişlerdi. Daha sonra Mut'ta ikamet eden Küçük Hasan'ın iş görür, dindar, fesat ehlinin hakkından gelmeye ve halkı korumaya muktedir bir kişi olduğunu söyleyip, bu sebeple onun, *levent* ve *suhte tâifesi*yle mücadelede *baş* ve *buğ* tayin edilmesini istediler. Buna karşılık merkezden Kıbrıs Muhafızı Vezir Ferhad Paşa'ya ve Mut Kadısı'na hitaben kaleme alınan 6 Şubat 1605 tarihli cevabî yazıda, teklif edilen Küçük Hasan hakkında araştırma yapmaları, halkın görüşleri de dikkate alınarak onun *baş* ve *buğ* tayin edilmesi, sonra herkesin ittifak halinde âsilerle mücadele etmesi, bu bahaneyle halk arasında ihtilâle sebep olacak hususlardan

¹²³ BOA, MD, nr. 75, s. 196, hkm. 396. Aynı hususta İçel Beyi ile Avgadı, Elvanlı, Karataş ve Sarıkavak kadılarına yazılan *hüküm*: MD, nr. 75, s. 207, hkm. 423 (20 Nisan 1604).

¹²⁴ İçel Beyi'ne ve Gülnar Kadısı'na *hüküm*: BOA, MD, nr. 75, s. 217, hkm. 448 (20 Nisan 1604).

¹²⁵ BOA, KK, nr. 70, s. 36.

¹²⁶ BOA, KK, nr. 70, s. 365.

¹²⁷ BOA, KK, nr. 70, s. 364 (27 Kasım 1604).

¹²⁸ BOA, KK, nr. 70, s. 283 (20 Aralık 1604).

kaçınılması gereği hatırlatılmıştı.¹²⁹ Talep edilen görev Küçük Hasan'a verilmiştir. Ferhad Paşa'nın hükümete sunduğu bir raporda yazdığına göre Hasan, güzel tedbir ve tedarikle eşkiyayı Mut üzerinden def etmiş ve kasabayı muhafazaya almıştır. Mut'un çevresindeki köy halkı Ferhad Paşa'nın yanına vararak, "*Küçük Hasan'dan her vechile rızâ ve şükran üzereyiz bizi mazarrat-ı eşkiyâdan halâs etmiştir*" demişlerdir. Ayrıca bu hususta Mut Kadısı Ali Efendi de mektup yazmıştır. Onun ifadelerine göre umum Mut halkı kendisine gelerek şöyle demişlerdir: "*Birkaç yıldan berü levend ve suhte tâifesi birbirlerini ve tevâbi'lerini katl edüp emval ve erzakların nehb ü gâret etmekle mâbeynlerinde bizim dahi ahvâlimiz diğergün olup emval ve esbapımız ve ehl ü iyallerimizi hıfz ı hırâset için vilâyetimiz halkından mezbur Küçük Hasan yarar ve tedbir ve tedârüke kâdir kimesne olmağla envâ-i ibram ve ilhah ile yanınıza getürdükde cibilletinde merkûz olan şecâ'at nümâyan olup hüsn-i tedârükle bizi levendlerden ve suhte tâifesinden hıfz u hırâset eyledi her vechile mezbur Küçük Hasan'dan râzı ve şükran üzereyiz.*" Keza halk, eşkiyalık olayları sırasında harap olan Mut Kalesi'nin tamiri ve yeniden şenlendirilmesine karar verildiğini söyleyip, Küçük Hasan'ın bu işe de öncülük etmesini istediler. Sancak ileri gelenleri (*âyân-ı vilâyet*) de aynı minvalde *mahzar* gönderdiler. Böylece Küçük Hasan, İçel sancağı halkına "baş ve buğ" tayin edildi ve bu hususta İçel'deki kaza kadılarına 4 Mart 1605 tarihinde *hüküm* yazıldı. Şayet *suhte* ve *levant* adına yeniden ortaya çıkararak vilayete kast niyetinde olurlarsa, her bir kazadan savaşmaya gücü yeter *yiğitler* toplayıp, aceleyle Küçük Hasan'ın yanına göndermeleri, ama bu bahaneyle kendi halinde olan halka kötü muamele etmekten sakınmaları emredildi.¹³⁰

Alınan sert tedbirler sayesinde, İçel sancağındaki *suhte* grupları dağıtılmış ve sükûnet sağlanmış gibi görünüyordu. Öte yandan 1605 başı itibariyle, İçel'in hemen karşısında bulunan Kıbrıs Adası'ndan can sıkıcı bazı haberler gelmişti. Güvenlik endişesi taşıyan şehir yöneticileri ve halkı hükümetten, Lefkoşa Kalesi'nin asker yönünden tahkim edilmesini istemişlerdi.¹³¹ Sancağın batı sınırındaki Alaiye taraflarından da benzer şikâyetler eksik olmuyordu. 1605'te İbradı kazası halkının umumî şikâyetinde, bölgede yerli halktan fitne ve fesat üzere olan bazı kişilerin eşkiya ile ittifak yaptığı, halkın bunlardan mustarip olduğu, ayrıca bu kişilerin *avâriz-ı divâniyye* ve *tekâlif-i örfiyye* vermeye muhalefet ettikleri, kendileri için bir kale yapmak istediklerinin duyulduğu ifade edilmiş, bölgede âsi grupların toplanmasında İbradı kazasının coğrafi yönden dağlık bir arazide bulunmasının etkisi olduğu da vurgulanmıştı.¹³² Anadolu'daki karışıklık ve genel asayiş sorunları ise devam ediyordu. *Suhte* ile *sipah* sınıfı arasında derin husumet vardı. Düşmanlığı gidermek için *ferman* yazıldıysa da halktan bazıları, *suhte* ile aralarında *talak* şartı olduğunu bahane ederek şer'an bunun mümkün olamayacağını ileri sürmüşlerdi. Buna karşılık hükümet, Şeyhülislâm Sunullah Efendi'den görüş sormuş ve şer'an *talak* vâki olmayacağına dair *fetva* alınmıştı. Böylece halktan, eşkiya gruplarıyla irtibatını keserek kendi işleriyle meşgul olmaları istenmişti.¹³³ Bu sırada Anadolu'da Celâlî seferinde memur edilen Nasuh Paşa'ya yazılan 10 Mart 1605 tarihli *fermanda*, hâlihazırdaki durum şu sözlerle ifade edilmişti:

"Anadolu'da olan altı bölük halkı kullarım 'bizim suhte tâifesi ile da'vamız ve ahvâlimiz görmek için serdar tarafından elimizde emrimiz vardır' deyü bölük bölük ve zorba zorba gezmekle suhte tâifesi dahi cem'iyet üzere olmağla bunların zulm ü ta'addîsi Celâlî eşkiyâsından ziyâde olduğu istima' olunup bunların cem'iyetlerin dağıtmak mühimmât-ı dîn ü devletden olmağla vilâyet-i Anadolu'da olan altı bölük halkı kullarıma, 'eger benim kullarım isenüz dört beş âdem bir yerde gezmeyüp her biriniz evlerinize ve yerlerinize varup andan me'mur olduğunuz sefere gidünüz, eger rızâ-yı hümâyunuma muhâlefet edersenüz kullarım değılsiz kulluğumdan ihrac ederüm' deyü mü'ekked hükmi hümâyunum gönderülmüşdür. Benim kullarım rızâ-yı hümâyunuma muhâlefet eylemezler. Suhte

¹²⁹ BOA, MD, nr. 75, s. 304, hkm. 637 (6 Şubat 1605).

¹³⁰ BOA, MD, nr. 75, s. 71, hkm. 114 (4 Mart 1605).

¹³¹ BOA, MD, nr. 75, s. 254, hkm. 539 (6 Mart 1605).

¹³² Alaiye Beyi'ne ve İbradı Kadısı'na yazılan *hüküm*: BOA, MD, nr. 75, s. 42, hkm. 58 (17 Nisan 1605).

¹³³ Anadolu vilayetinde olan kadılara yazılan *hüküm*: BOA, MD, nr. 75, s. 93, hkm. 158 (19 Mart 1605).

tâifesinin dahi cem'iyetlerin dağıtmak mühimmâtdan olmağın bu hususa bi'z-zat mukayyed olup muhkem tenbih ü te'kid eylesesin ki, iki suhte bir yerde olmayup ve cem'iyet ile gezmeyüp kendü hallerinde ve ders ve sigâllerinde olup emrime muhâlîf yâd ü yarakla fesad üzere olan suhte her kande bulunursa kat'â mecal verülmeyüp haklarından gelinmesin emr edüp buyurdum ki."¹³⁴

Aynı tarihte Anadolu'daki altı bölük halkına hitaben yazılan *fermanda* da, "siz ki altı bölük halkı kullarınımsız, 'suhte tâifesiyile da'vâmız vardır deyü' serdarım tarafından emr-i şerîf verilmişdir deyü zorba zorba ve bölük bölük cem'iyet etmekle suhte tâifesi dahi cem'iyet üzere olmağla memleket ve vilâyet harab olup..." denilmek suretiyle merkezin rahatsızlığı dile getirilmiştir.¹³⁵

Karaman Beylerbeyi Ömer Paşa, eyalet askeriyle beraber 1605 yılı baharında Avusturya seferine katılmak üzere emir almıştı.¹³⁶ Bu sırada İçel sancağında ise, sâbık Karaman Beylerbeyi Mustafa Paşa görevdeydi. Sipahi oğullarından olan 190. Bölükte günlük 20 akçe ulufeli Hasan b. Bostan, sancaktaki altı bölük halkı üzerine kethüda tayin edilmişti. Bu hususta İçel kaza kadılarına hitaben yazılan *hükümde* şöyle denilmektedir: "Vusul buldukda mezkur livâ-i mezkurda sâkin olan bölük halkına ağaların virdüğü mektub kethüdâ-yeri lâzım olan umurları mezkur ma'rifetiyle görölüp şer'-i şerîf ve ağaların virdüğü mektuba muhâlîf kimesneye ta'allül etdirmeyesin."¹³⁷

İçel sancağında düzeni bozucu *suhte* grupları, her ne kadar 1603'teki büyük isyanı takip eden birkaç yıl süresince alınan sert önlemlerle sindirilmiş olsa da, bunların varlığının tamamen yok edilmesi seneler almıştır. Bundan ötürü arşiv kayıtları ve Osmanlı yazarlarının eserlerinde sonraki tarihlerde de, *suhte* sınıfına dâhil kişilerin kanunsuz işlerine rastlanması hiç de şaşırtıcı değildir. Kuyucu Murad Paşa'nın Canbolat-oğlu üzerine sefere çıktığı 1606 senesi yazında, İçel'de *suhte* ve diğer isyancı grupların etkinliği sürmektedir. Sancak halkının Lârende'ye gidip yardım istemeleri üzerine bölgeye asker sevk edilmiştir. Dönemin tarihçilerinden Topçular Kâtibi'nin yazdığına göre, Antalya tarafından getirilen toplarla Silifke Kalesi dövülmüş, *suhte* elebaşlıları ile *sekbân* sınıfından birçoğu öldürülmüş veya esir edilmiştir.¹³⁸ Sonraki yıllarda, bu sınıfa dair haberler tedricen azalmıştır. Eylül 1607 tarihli bir *mühimme* kaydında, Selendi kazasının Bazarcı köyünde *levant* ve *suhte* sınıfından bazı kişilerin eşkıyalığı sürdürdüğü,¹³⁹ yine aynı tarihlerde bunların Adana ve Tarsus taraflarında da isyan halinde oldukları yazılıdır.¹⁴⁰ 1609'de yine *suhte tâifesi*nden ve İçel'e bağlı Alacahisar köyünden olan Gözü Akça ve Celil adlı kişiler, Lârende ile Mut arasında sarp dağların eteğinde bulunan Malye köyü yakınında durarak, gelip geçen yolcuları soydukları ifade edilmişti.¹⁴¹ Aynı tarihte İçel Beyi Mehmed gönderdiği mektupta, sancakta Çarkcı Fakr ve Suhte Ali'nin, fesat ve eşkıyalık yaptıklarını söylemişti.¹⁴² Gaferiyad kazasında ise Boğuk Veli adlı kişinin, buradaki *suhte tâifesi* ile birlikte, halktan bazılarını kollarından asmak suretiyle işkence yaptığı kaydedilmişti.¹⁴³ Ancak bölgede âsilere karşı sert mücadele de sürüyordu. Sinanlı ve Selendi kazalarından olup Ermenek Kalesi'ni işgal eden eşkıya reisleri idam edilerek kesik başları İstanbul'a gönderilmişti.¹⁴⁴ Halkın gözünü korkutucu bu gibi önlemler, yine de *suhte* ve *levant* zümresinin liderlik ettiği kanunsuzlukların tam manasıyla önünü alamıyordu. Bu nedenle 1611 senesi başlarında Niğde, Sis ve Azir beyleri, *suhte tâifesi*ne karşı yardım istemesi halinde İçel Beyi'ne yardım göndermeleri hususunda ikaz

¹³⁴ BOA, MD, nr. 75, s. 113, hkm. 203.

¹³⁵ BOA, MD, nr. 75, s. 114, hkm. 207 (10 Mart 1605).

¹³⁶ BOA, MD, nr. 75, s. 268, hkm. 560 (3 Nisan 1605).

¹³⁷ BOA, MD, nr. 75, s. 53, hkm. 77 (17 Nisan 1605).

¹³⁸ Topçular Kâtibi, s. 494.

¹³⁹ BOA, MZD, nr. 8, s. 156, hkm. 914, (18 Eylül 1607).

¹⁴⁰ BOA, MZD, nr. 8, s. 167, hkm. 956; s. 169, hkm. 970 (28 Eylül 1607).

¹⁴¹ Bu kişinin bertaraf edilmesine dair Karaman Beylerbeyi'ne yazılan 13 ve 15 Aralık 1609 tarihli *hükümler*: BOA, MD, nr. 78, s. 477, hkm. 1225; s. 797, hkm. 2079.

¹⁴² BOA, KK, nr. 71, s. 117 (1 Şubat 1609).

¹⁴³ BOA, MD, nr. 78, s. 609, hkm. 1572.

¹⁴⁴ BOA, MD, nr. 78, s. 17, hkm. 43 (30 Ağustos 1609).

edilmişlerdi.¹⁴⁵ Ayrıca özellikle Karataş kazası güvenlik açısından sorun olmaya devam ediyordu. Burada, 1603'teki olaylara adları karıştığı halde affedilenlerden bazılarının, daha sonra yeniden silahlanarak eşkıyalığı sürdürdüklerine dair kayıtlar vardır.¹⁴⁶ Selendi Kadısı, 1615'te merkeze gönderdiği bir mektupta, *ehl-i örf* tarafından kaza halkından bazılarının, *suhte tâifesine* yardım ettikleri isnadıyla rencide edildiğinden yakınmıştı.¹⁴⁷ 1618 tarihinde ise sâbık Karaman Beylerbeyi olup hâlâ Karaman Defterdarlığı ile Muhassıl-ı Emval olan Mehmed'e yazılan *hükümden* anlaşıldığına göre ona, sefer münasebetiyle İçel taraflarının da muhafazası görevi verilmişti. Buralarda düzeni bozan gruplar arasında, yeniden ortaya çıkan *suhte eşkıyası* ve sâir *ehl-i fesadın* da adı zikredilmiştir.¹⁴⁸ Aynı tarihlerde Konya, Beyşehir, Akşehir ve Alaiye taraflarında da *suhte* ve eşkıyanın zuhur ettiğini gösteren kayıtlara rastlanır. Takip eden yıllarda İçel sancağında *suhte* kesiminin adı neredeyse tamamen sönmüştür. Ancak Karataş kazasında bunlarla alakalı sıkıntılar, yıllar sonrasına ait bir kayıta yeniden ortaya çıktığı görülür. 1637'de İçel Mutasarrıfı İbrahim'in bir mektubunda, Karataş kazasında halkın umumî olarak silahlanıp *suhteye* katıldıkları, hükümetin gönderdiği kadıya görev yaptırmayarak "*şakî sûhteyi*" kadı tayin ettikleri bildirilmiştir.¹⁴⁹ 1709'da ise Ermenek taraflarında Gargara köyünde, Abdüllatif adlı kişinin *suhte* ve diğer başkalarından 70-80 kişiyi başına toplayarak eşkıyalık yaptığının söylenmesi,¹⁵⁰ yaklaşık yüz yıl sonra bile, bu zümrenin izlerine bölgede hâlâ rastlandığını göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

SONUÇ

İçel sancağında *suhte fesâdının* ortaya çıkışının, bu isyanların Anadolu'daki genel görünümü içinde, geç kalmış bir vak'a olduğu söylenebilir. *Suhte* isyanlarının yaygın olduğu tarihlerde, kanunsuzluklara temayüllü medrese talebeleri ve kalabalık bekâr nüfus olsa da, 16. yüzyılın ikinci yarısı boyunca bölgede kitlesel isyanların patlak vermemesi, muhtemelen Kıbrıs'ın fethi ve sonrasındaki yoğun askerî hareketlilikle alakalı olabilir. Zira 1570'te başlayan sefer münasebetiyle İçel toprakları ve sahilleri, kalabalık Osmanlı ordusunun geçişine sahne olmuştu. Sancaktaki *zeâmet* ve *timar* sahipleri, sefer ve lojistik hizmetinde istihdam edilmişlerdi. Ayrıca adanın fethinden sonra İçel köy ve kasabalarından kalabalık nüfus buraya iskân (*sürgün*) edilmiş, *dirlik* sahiplerinin birçoğu ise *Kıbrıs çavuşu* yazılarak adaya geçmişti. Bu durum, isyan potansiyeli taşıyan *suhte* sınıfını, müsait zemin ve liderlikten mahrum bırakmış olmalıdır. Bu gibi nedenlerden ötürü İçel sancağında *suhte fesâdının* 17. yüzyıla kadarki genel görünümü, zaman zaman ortaya çıkarak mala ve cana kastın yaşandığı mahallî eşkıyalık boyutundan ileri gidememiştir.

Ancak 1600'den itibaren *suhte tâifesinin* karakterinde belirgin değişimler olmuştur. Zira sancak hâricinde darbe yiyen gruplar, korunaklı İçel topraklarına kaçmışlardır. Özellikle Adana ve Tarsus tarafında Ramazan-oğlu İsmail Bey karşısında tutunamayan kalabalık *suhte* grubunun İçel sınırlarına girmesi, hadiselerin seyrini hızlandırmıştır. Bunlar, İçel sancağındaki yerli *suhte* gruplarıyla birleşerek bayrak açmışlar ve bu defa hareket kitlesel bir isyana dönüşmüştür. Nihayet 1603 tarihi itibarıyla, sancağın önemli kaleleri âsilerin eline geçmiştir. Merkezî idarenin bölgedeki güvenlik sorunlarına yaklaşımındaki kayıtsızlık, kuşkusuz dönemin askerî ve siyasî gelişmelerinden bağımsız düşünülemez. Uzun süren Avusturya ve İran savaşlarının, aslında Anadolu'yu topyekûn savunmasız bıraktığı iyi bilinen bir gerçektir. Ayrıca İstanbul'da padişah değişikliğinin yaşandığı 1603 senesinin, kendine özgü hususiyetinin olduğu da hatırd tutulmalıdır.

¹⁴⁵ BOA, MD, nr. 79, s. 404, hkm. 1006 (10 Ocak 1611).

¹⁴⁶ BOA, MD, nr. 81, s. 220, hkm. 498 (19 Ekim 1613).

¹⁴⁷ BOA, KK, nr. 71, s. 545 (20 Nisan 1615).

¹⁴⁸ BOA, MD, nr. 82, s. 126, hkm. 244 (15 Haziran 1618).

¹⁴⁹ BOA, MD, nr. 88, s. ... hkm. 198 (19 Kasım 1637).

¹⁵⁰ BOA, MD, nr. 116, s. 75, hkm. 45 (Ocak 1709).

Netice itibariyle İçel'deki *suhte fesâdı*, her ne kadar sert askerî önlemlerle bastırılmış olsa da, bu hadiseler bölgenin sosyal ve ekonomik dokusunda kalıcı yaralar açmıştır. Üstelik 1603 isyanını bastırmak için hâriçten bölgeye gelen Sancak Beyi ve maiyetindeki silahlı adamların, bu bahaneyle orantısız güç kullanmaları ve suça karışmamış olanları da cezalandırmaları, karşı reaksiyon olarak yerli halktan Muslu Çavuş'un ortaya çıkarak isyan bayrağını açmasına sebep olmuştur. Dağınık *suhte* kalıntılarının bölgedeki izlerinin tam olarak silinmesi ise daha uzun yıllar alacaktır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

İbnülemin Dâhiliye, nr. 605, 616, 620.

Kamil Kepeci (KK), nr. 70, 71, 86, 96, 111, 115, 119, 121, 132, 133, 134, 141, 146, 148.

Maliyeden Müdevver Defter (MAD), nr. 7534, 7727.

Mühimme Defteri (MD), nr. 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 52, 53, 58, 59, 60, 62, 63, 66, 72, 73, 75, 78, 79, 81, 82, 88, 96, 116.

Mühimme Zeyli Defteri (MZD), nr. 3, 8.

Temel Kaynaklar

Kâtib Çelebi, (2016): *Fezleke [Osmanlı Tarihi (1000-1065/1591-1655)]*, Cilt: 1, Hazırlayan: Zeynep Aycibin, Çamlıca Basım Yayım, İstanbul 2016.

Selânikî Mustafa Efendi, (1989): *Tarih-i Selânikî, (1003-1008/1595-1600)*, Cilt: 2, Hazırlayan: Mehmet İpşirli, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1989.

Topçular Kâtibi, (2003): *Topçular Kâtibi Abdülkâdir (Kadrî) Efendi Tarihi (Metin ve Tahlil)*, Cilt: 1, Yayına Hazırlayan: Ziya Yılmaz, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

Modern Kaynaklar

Alkan, M. (2009): "Softa", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (D İA)*, C. 37, (Ankara 2009), s. 342-343.

Akdağ, M. (2009): *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, "Celâlî İsyancıları"*. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

Çelik, Ş. (1994): *Osmanlı Taşra Teşkilatından İçel Sancağı (1500-1584)*, Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gök, B. (2006): *Ermenek Kazâsı (1500-1600)*, Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökçe, T. (1997): "1572 Yılında İç-il Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler", *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı: 2 (İzmir 1997), s. 1-78.

Griswold, W. J. (2002): *Anadolu'da Büyük İsyân, 1591-1611*. (Çeviri: Ülkün Tansel). İstanbul. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İlgürel, M. (1993): "Celâlî İsyancıları", *DİA*, C. 7, (Ankara 1993), s. 252-256.

Koç, Y. (2013): "XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 18 (Bahar 2013), s. 147-159.

Kütükoğlu, B. (1993): *Osmanlı-İran Siyâsi Münâsebetleri (1578-1612)*. İstanbul. İstanbul Fethi Cemiyeti Yayınları.

Özcan, A. (2009): "Sekban", *DİA*, C. 36, (Ankara 2009), s. 326-328.

717

الغازي قاضي نك عرضي در

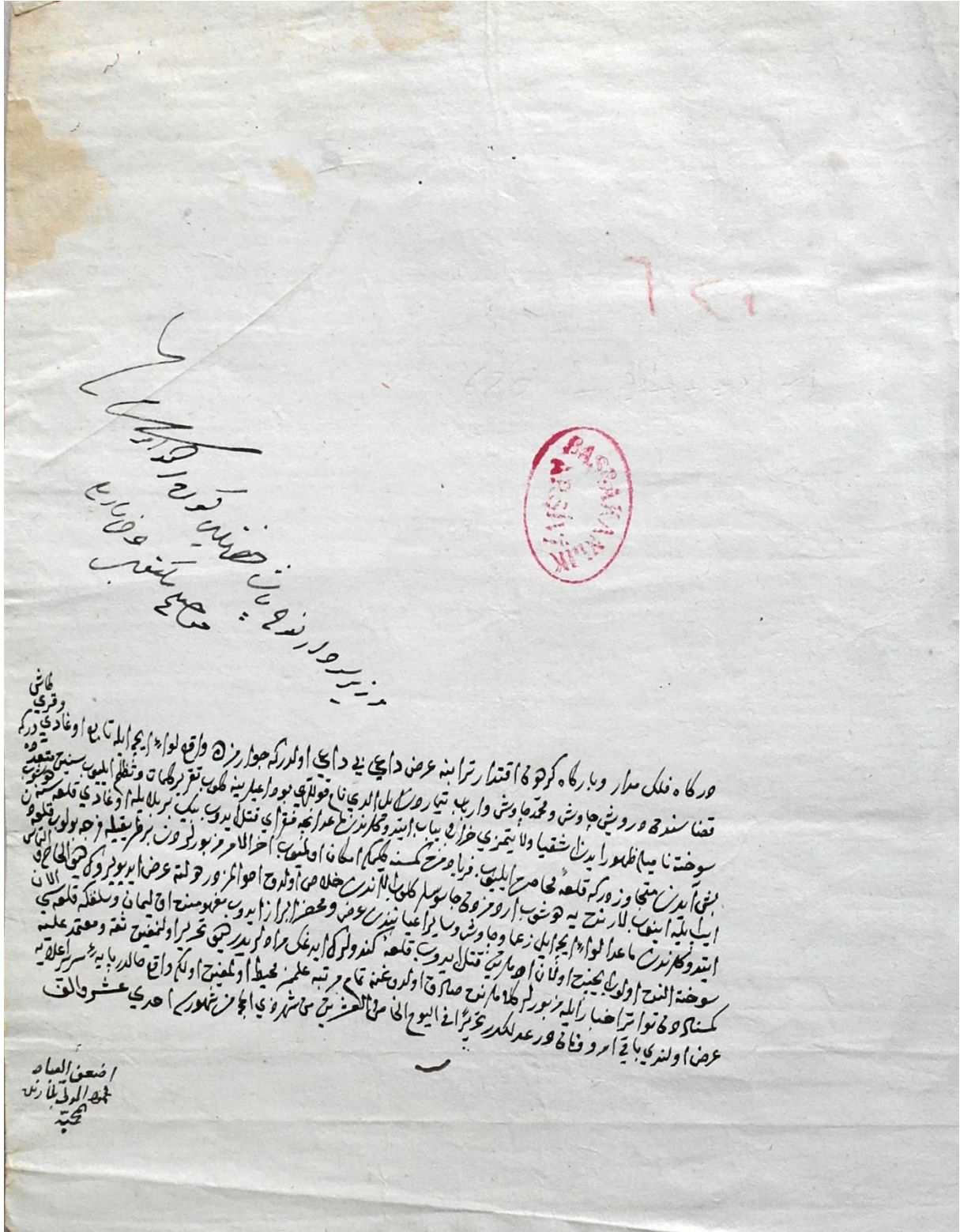
ایچ ایل سنجاغندک سوغتته اشقیاسی ماره و سلفکه واق لیمان
 قلعه لر نیک کلید لرین الوب و الغارنی قلعه سن دخی محاصره لیب
 ایل ار ندن وارباب تیماردن دخی چوق کلسه تابع اولوب بیله محاصره
 آلیعب ذخیره یه زیاده مضایقه اولمغله درگاه عالی جاوشلردن
 درویش و محمد جاوش وز عادن جعفر قلعه یه قیانون جنک اوزره درلر
 قرماند ساکن قوروی محمد توفلجی اولداشلری اولمغله معاوتته وارحق
 ایچون امر شریف زجا ایدرلر

بجایب ولایت
 خلقک دخی
 محصلری اودر

ورگاه قلعه لر و بارگاه لر و قوه لدر لر برلندگی ولای بیقرار و درن اولور که ایچ لیب سنجاغنده سوغتته ناند اولور ایچون
 و سلفکه ولای لیمان کلسه لرین الله قده صاکر سابق اولور و کاه عایچ چاقوشاننده یو کلو جاوش قنر لیکه باغی قانر قلعه لر
 نبع اوله قده صاکر باله لر و زراعت کله و کله برتی سینه و کله نبع ایدیه بیددی لو غازی نبع قلعه مایه ویرانی کله قلعه اولمغله ایدر
 قلعه نبر ایچون اولورین قوتوب و اولاننده بعضی سن قنر بعضی سن کله اوله نایه انیم لر اولاننده کاله نایه ایچاننده بر سینه خابر لوب
 ایچینه اولان اولداشلر صغیف اولوب ورگاه عایچ چاقوشاننده محمد چاقوش و درویش چاقوش و زحماوه جمع بیده لر
 کندو اولمایل قلعه یه قیانون اوغور بال شاییده لزواج ویرار لقالیه و یولدر شقالیه ظهوره کلوب بولانده بطبی سعالتو
 بارشاه عالمینا هسرت قلمسی حفظ و ولایت لیلیوب و اولان و اکنا قده اوللاه ارباب تیمار و ایدر لر انیم بعضی سن
 فکر اولنه اشقیاسیه تابع اولوب حال لیبیل می صحر لیلیوب و حال قلعه لر ایچینه محاصره اولمالار که فخری حجتته حال لار
 زیاک صغیف و کدر اوله و فی اصدین واقع حال لار و قوی اوزره ورگاه عدالنا پناهنده عرض اولمغله باغ اوردو راه
 ور و ول مایکدر

المداغی
 محمد الی
 ناغازی

Belge 3. Avgadı Kadısı'nın Arzı ve Üzerinde Telhis (BOA, İbnülemin Dâhiliye, nr. 616)

Belge 4. İçel'deki Suhte Fesâdını Haber Veren Lârende Kadısı Mahmud Efendi'nin 31 Mayıs 1603 Tarihli İlâmı (BOA, İbnülemin Dâhiliye, nr. 620)

